

PERE COROMINES

Sa morte austerà

Òpera traduida cun s'agiudu de sa

REGIONE AUTÒNOMA DE SARDIGNA
Assessoradu de s'Istruzione Pùblica, Benes Culturales,
Informatzione, Ispetàculu e Isport

Sa morte austera

PERE COROMINES I MONTANYA

Sa morte austera

(La mort austera)

traduzione de Antoni Arca

Condaghes

Sa morte austera

In cobertina: iscrita a s'intrada de su campusantu de Pauli (fotografia de Frantziscu Cheratzu).

Gràfica de cobertina de Diegu Corraïne (Papiros – Nùgoro).

Controllu de su testu de Gianni Muroi (ALS – Tàtari).

Colletzione “Àndalas”
sena làcanas

Titulu originàriu: *La mort austera*.

Traduzione dae su catalanu de Antoni Arca.

Pere Coromines i Montanya

Sa morte austera

ISBN **978-88-7356-168-2**

© 2011 Condaghes – Totu sos diritos sunt riservados.

Condaghes s.n.c. – carrela de Sant'Eulalia, 52 – 09124 Casteddu (CA)

telèfonu e fax: 070 659 542; e-mail: info@condaghes.it

www.condaghes.it

ÌNDITZE

<i>Presentada</i> de Joan-Elies Adell	pàg.	7
Nota de s'Editore	“	19
<i>Sa dignidade umana</i> de Carles Duarte i Montserrat	“	21
Pròlogu de sa segunda editzione	“	27
Pròlogu de sa de tres editziones	“	33
<i>Cumpàngiu istimadu</i>	“	37
Introduzione: <i>S'istòria de custa òpera</i>	“	39
<i>Sa morte austera</i>		
Capìtulu I	pàg.	57
Capìtulu II	“	65
Capìtulu III	“	71
Capìtulu IV	“	77
Capìtulu V	“	87
Capìtulu VI	“	95
Capìtulu VII	“	103
Capìtulu VIII	“	111
Nota bio-bibliogràfica	pàg.	121

Sa morte austera

PERE COROMINES E SA CATALUGNA DE SU TEMPUS SUO

Cun custas pagas pàginas, chèrgio intrare aizu in sa Catalugna de su tempus de Pere Coromines e, prus in cuncretu, descriere pagu pagu s'ambiente sotziale, culturale, políticu e libertàriu chi, dae sa fine de su sèculu XIX a printzìpiu de su sèculu XX, animaiat sa capitale sua, Bartzellona. Nos amus a limitare a sa contestualizatzione, pro su lettore sardu, de sa situatzione peculiare de sa Bartzellona de cuddos annos, tràmite s'andela de sa persone Pere Coromines. E custu ca, nàschidu su 6 de maju de su 1870, Coromines est istadu unu personàgiu singulare de s'època sua. Forte de caràtere, est unu de sos giòvanos intelletuales de sa fine de s'Otighentos, chi at bìvidu e at partetzipadu a su Modernismu, a su mundu de sa política republicana e de s'agitatzione sotziale. De seguru nos podet bene serbire pro illustrare custu periodu ammajadore de s'istòria de sa Catalugna contemporànea.

S'annu 1895, agabbados sos istùdios de Deretu, Pere Coromines at cumintzadu a collaborare cun sos giornales republicanos de tando, e a su matessi tempus intrat in bonas relatziones cun sas currentes literàrias modernistas. E ammentamus chi su movimentu modernista, in Catalugna, fiat cunsideradu che un'iscummissa vitale, cun estètica e vida ligadas a forte. Cheret nàrrere chi bi fiat una boluntade de modernizatzione, chi economicamente at tentu sa base sua in sa crèschida de s'industrializatzione e de su cummèrtziu catalanos de s'època. Finas si fiat unu movimentu bene astrolicadu,

su chi su Modernismu cheriat fiat una trasformatzione de sa sotziedade tràmite sa cultura, tando colende dae una cultura regionale e traditzionalista a un'àtera natzionale catalana chi diat èssere autosufitziente, moderna e cumparàbile cun totu sas àtera culturas de s'Europa.

Su cumintzu de su Modernismu cointzidit, e finas s'ispriecat, cun sa situatzione de sa burghesia catalana chi serrat una tapa de acumulatzione ossessiva de capitales, generadora de un'ètica de istràviu e traballu, pro intrare in un'àtera de modernizatzione, de consumu capitalista creschende cun, a distintu, sos setores prus giòvanos disigiosos de si gosare totu cudda richesa acumulada.

Gasi, una grefa de intelletuales nàschidos in sa burghesia afrontat criticamente sa classe issoro e reclamat un'ispàtziu dirigente in su protzessu culturale, de manera de nde bogare a foras sa Catalugna dae su betzùmene suo, cumparende-la cun s'Europa. Si tratat, tando, de unu movimentu chi abratzat sa totalidade de sas manifestatziones artìsticas e literàrias, chi chircat s'identidade sua siat in sas artes plàsticas (mescamente in s'architettura), siat in sa mùsica e chi, partende dae una minoria privilegiada, cheret arribbare a totu sa popolazione. Duncas, in sa congiuntura de sa fine de sèculu, su modernismu s'est relatzionadu forte cun su catalanismu, e a su matessi tempus s'est relatzionadu finas cun s'anarchismu naschende, e podimus ammentare personalidades de ideologia republicana e de manca che a Jaume Brossa, Alexandre Cortada o su Pere Coromines nostru.

Posca de custos e àteros cuntatos, Coromines intrat in su sòtziu riunidu totu a inghèriu de sa rivista *L'Avenç*, e cun sa gente de *Foc Nou*, de tendèntzia anàrchica. Sos progetos de su sòtziu de *L'Avenç* fiant ambitziosos meda: ant fatu unu

traballu mannu pro normalizare su catalanu iscritu e pro s'acurtziare a totu su chi podiat chèrrere nàrrere una cultura aperta, antieclesiàstica, antitradizionalista e de avanguàrdia. Ativa meda fiat finas s'atzione sua a intro de su sòtziu de *Foc Nou*. De ispiratzione modernista e rigeneratzionista, custu fiat unu sòtziu mesu tzèllula anàrchica e mesu convìviu literàriu. In cuddos addòbios si faeddaiat de literadura, de teatru, de politica e de sas ideas noas chi lompiant a Catalugna pro more de sas òperas de sos pensadores e narradores europeos printzipales. Pro fàghere un'esempru solu, in su mese de abriale de su 1896 sa gente de *Foc Nou* aiat organizadu tràmite sos de su Teatre Independent – e unu de sos fundadores fiat istadu pròpiu Coromines – sa rapresentatzione *Espectres* de Henrik Johan Ibsen, drammaturgu chi su sòtziu impreaiat comente puntu de confluèntzia intre anarchismu e natzionalismu, cun s'iscopu de introdùere Ibsen a Catalugna. Comente ispricat Jordi Castellanos (1976:21): «Ibsen lis pariat s'ideale de europeizatzione e de cosmopolitismu, chi podiat ispirare totu sa Catalugna in su recùperu culturale suo, cunsiderende chi tenet una demografia e unos cunditzionamentos istòricos chi s'assimìgiant a sos de Norvègia». Pere Coromines at partitzipadu a s'organizatzione de rapresentatziones teatrales, e at fatu cunferèntzias meda pro fàghere a connòschere a Ibsen e s'òpera sua, cumprendende chi fiat un'autore chi permitiat de ammaniare in cuncretu sas bases de unu teatru indipendente destinadu a sa propagatzione ideològica e a s'aculturatzione de sa classe operaja, a sa matessi manera chi fiant faghende in Frantza. Custu tipu de atividade, depimus pensare chi ant favoridu sos primos cuntatos sèrios de Pere Coromines cun su mundu operaju e s'ideologia anàrchica. A bellu a bellu si fiat fatu mèntore de anàrchicos, ma mai s'est postu comente

rivoluzionàriu. Fiat, custu est su contu, unu giòvanu universitàriu cun una cussèntzia sotziale profunda.

Semus, sena duda peruna, in su mesu de annos movimentados meda in ue Bartzellona e Catalogna sunt istados s'iscenàriu de fatos diferentes comente sa ripresa operaista de sos primos de maju, una vida culturale intensa o s'articulazione de su catalanismu politicu modernu. Fiat finas unu momentu chi, in totu s'Istadu Ispagnolu, si biviati cun esaltazione sa disfata de s'impèriu coloniale (su sèculu XIX agabbat cun sa pèrdia de sa prus parte manna de sos possedimentos ultramarinos, Cuba mescamente), e cun unu problema sotziale grave meda chi est iscopiadu cun sa violèntzia de su terrorismu anàrchicu (1892-1897). No est de badas chi Bartzellona fiat a livellu internatzionale mentovada dae sos libertàrios comente sa “rosa de fogu”, su fogu de sas bombas anàrchicas comente sa de sos atentados contra a Martínez Campos (1893), a su Litzeu (1894) o a sa carrera de Canvis Nous (1896). Però, sa rosa de su fogu bartzellonina no lu fiat pro sas bombas ebbia o pro sas barricadas e sas rebellias meda chi aiat bìvidu sa tzitade, ma pro s'ispiritu suo de istrUZIONE culturale e pro su disìgiu suo de libertade (Romero: 1989).

Amus bidu comente sa denominazione modernista resurtaiat ligada a sa rivista *L'Avenç* e a unos sòtzios intelletuales cun tendèntzias progressistas, chi diant unire custu progressismu a su catalanismu e chi punnaiant a sa modernizazione de sa cultura catalana pro nde la pesare a su livellu europeu. Custu contu los aiat acurtziados a sos sòtzios decadentistas chi, benende dae sa bohemia parigina, fiant torrados a Bartzellona in sa meidade de sos annos noranta de su sèculu XIX, e s'addobiaiant in *Els Quatre Gats*. Cun un'esistèntzia curtza però intensa, su tzilleri *Els Quatre Gats*, chi l'aiant

apertu in su 1897 e serradu in su 1903, si fiat fatu, in parte pro sa personalidade de Pablo Ruiz Picasso, unu logu de cultu mitificadu dae sa bohèmia modernista catalana. Non b'at duda peruna, però, chi fiat unu logu generadore de creatividade, de mùsica, de mustras, de rivistas, de sòtzios, prenu de entusiasmu e passione pro s'idea de cambiamentu.

Depimus ammentare, a banda de custu iscenàriu, s'esis-tèntzia de unu sòtziu importante de architetos (e de custos ammentamus, pro fortza, sa figura de Antoni Gaudí, chi giai fiat in una fase madura de s'arte sua) chi aiat cunditziònadu, in custu cuntestu istòricu detzisivu, s'isvilupu de un'istile architetonicu nou chi est istadu capatze de plasmare s'ideologia de su natzionalismu catalanu naschende, paris cun s'identificatzione cun custa architettura e sa burghesia emergente. Comente ispricat Oriol Bohigas (1976: 62): «Sa luta pro sa creatzione de unu limbàgiu architetonicu, in Catalugna coinzidit cun s'època de sa chirca de sa personalidade sua e de sa realidade política sua».

In custu sentidu, tando, sa Catalugna diat gosare de unu bantàgiu craru in prus de sas àteras culturas europeas prus consolidadas e cun un'istadu issoro. Su triunfu de su modernismu si depiat interpretare comente fatu sotziale, vinculadu cun su triunfu de sas ideas chi l'aiant ispinutu, bidu chi fiat su produutu de su caràtere natzionale de unu movimentu chi podiat cumprèndere e atzetare ogni tendèntzia.

Su natzionalismu naschende, tando, si fiat cunvèrtidu in un'elementu integradore de tendèntzias artísticas e culturales diferentes in teoria, però chi fiant in s'ispiritu de s'època. E finas si in àteros paisos custas tendèntzias si mustraiant cuntrapostas, in Catalugna, pro sas caraterísticas ispetziales suas, sa boluntade de modernizatzione e de integratzione issoro a

s'Europa, resurtaiant cunvergentes. Custa est istada, tando, s'etzetzialidade de su modernismu catalanu, e chi l'at dadu una profundidade ideològica prus manna e a su matessi tempus una trascendèntzia polìtica e sotziale prus manna: «At trasformatu su modernismu, chi podiat èssere istadu in modu astratu culturale o limitadu a unu setore determinadu, in un'impresa de trascendèntzia natzionale» (Bohigas, 1976: 62).

In sa matessi manera, su Modernismu est istadu popular, libertàriu e segregadore cun boluntade elitista. Sa burghesia l'aiat fatu marcu de s'istatus sotziale suo, fatu chi agiuat a afortire un'istruutura econòmica noa a intro de sos artistas e sa clientela burghesa noa issoro de sa Bartzellona intrende su sèculu. Un'istruutura econòmica chi diat abarrare ladina in sos fràigos mannos de su *Passeig de Gràcia*, chi non fiant palatzos ma domos de allogare, in ue, però, su burghesu cunservat s'apartamentu printzipale, chi depet mantènnere sa distintzione sua. Su podere de sa burghesia si rifletet in s'arte chi custa pagat, e su *Passeig de Gràcia* nd'est sa mègius mustra. Totu custu, tando, fiat marcadu dae su triunfu de sa burghesia come classe sotziale, chi fiat imponende s'ideologia sua, su natzionalismu, e sas formas artìsticas chi diant pòdere materializare custa ideologia, tando s'architettura e s'arte modernista, cun sos esemprios lugorosos de s'òpera de Antoni Gaudí.

Torramus, però, a Pere Coromines. Bidu su cuntestu, non depet ispantare chi, cunsiderada s'inteligèntzia sua chi lu predisponiat a negoziare meda cun sa dinàmica sotziale, culturale, artìstica e polìtica de su tempus suo, e a cumprèndere, e a interiorizare totu su nou e progressista chi beniat a campu. Custos cuntatos lu diant leare a cumintzare una campagna pro s'istruzzione de sos operajos, chi li faghet fare cunferèntzias de temàtica sotziale in tzentros de treballadores. In bona

sustàntzia, si faghet una de sas figuras tzentrales de àmbitu de manca, modernista e anàrchicu de intrende su sèculu.

Custos cuntatos, però, li diant procurare problemas a muntones. Gasi, in su mese de làmpadas de su 1896, s'atentadu anàrchicu in sa carrera Canvis Nous de Bartzelona contra a sa prufessione de Corpus Domini, aiat cajonadu una repressione forte dae parte de su governu contra a totu sos chi fiant vinculados, finas si pagu, cun su movimentu anàrchicu. In mesu de tantos, Pere Corominas chi, impresonadu in su casteddu de Montjuïc, l'aiant acusadu de èssere unu de sos chi aiant intzidiadu a s'atentadu. In realidade, non si bi fiat postu, ne in custu ne in àteros atos terroristas, ma su contu de èssere unu de sos giòvanos modernistas cun prus influèntzia in su mundu operaista, nd'aiat fatu unu de sos suspetados printzipales. Finas si a sa prima l'aiant cundennadu a otonnos de presone (s'acusa aiat pedidu sa pena de morte), meses prus a tardu, pro more de sa pressione fata dae avocadods influentes, lidèrs operaistas e intelletuales de totu s'Istadu ispagnolu (e in mesu de issos sa defensa fata dae s'iscritore ispagnolu Miguel de Unamuno), sa cundenna bi la mudant in su disterru, chi cumintzat a partire dae su 1897 in su Paisu Bascu frantzesu.

Pro fortuna posca de pagos annos li tocat un'amnistia e a pustis de istare in Madrid e in s'Empordà, a printzìpiu de su 1903 torrat a Bartzellona pro ocupare sa càrriga de direttore de sos servìtzios amministrativos de su Munitzìpiu. Corominas si torrat a integrare in prenu in sa vida tzitadina e, òmine sena pasu comentè est, s'interessat de a curtzu a sos càmbios polìticos chi est isperimentende sa sotzietade catalana. In custu sentidu bisòngiat sutaliniare su fatu chi, comentè amus naradu in antis, in sos primos annos de su sèculu XX fiant crèschidos sos fatores diferentziales intre sa Catalugna e su restu de s'Ista-

du Ispagnolu, mescamente pro totu su chi si riferiat a sa vida politica. Cumintzat tando una tapa noa e rinnovada de atividade literària, culturale e politica, recuperende sas collaboratziones cun s'imprenta republicana, libertària e modernista de s'època. Si faghet portaboghe de sa currente politica noa, *Unione Federale Natzionalista Republicana* e lu faghent direttore de *El Poble Català*, su mèdiu de difusione suo (Izquierdo, 2009).

A pagu a pagu sa positzione sua pròsperat in su Munitzìpiu de Bartzellona. Gasi, in su 1908 est unu de sos redatores de unu Pranu Finanziàriu de Cultura polèmicu, chi mai si arribbat a aplicare, e chi punnaiat a introdurre càmbios importantes in su panorama iscolàsticu e pedagògicu de Bartzellona. Si podet nàrrere chi finas custu est un'influssu de s'anarchismu catalanu intrende su sèculu nou, a banda de s'interessu pro s'iscìòperu generale comente mèdiu de protesta e emantzipatzione, bidiat puru in sa pedagogia e in s'istruzzione de sos traballadores un'aina basilare pro otènnere sa libertade. Depimus ammentare chi, in s'annu 1901, Francesc Ferrer i Guàrdia, aiat fundadu s'Iscola Moderna, e sa fama de custas iscolas paris cun s'espansione culturale de sa classe operaja, benint a èssere fatores importantes a cumintzu de su sèculu XX (Aisa, 2006: 28). Su Pranu Finanziàriu iscritu, cun àteros, dae Coromines, previdiat sa creazzione de grupos iscolàsticos munitzipales, àulas comunas pro pitzinnos e pitzinnas, insegnamentu in catalanu e sa neutralidade religiosa. Est semper in s'annu 1908 chi Pere Coromines pùblicit *La vida austera*, in ue rifòrmutat s'ativismu de sos annos anteriores e esponet un'idealidade chi cheret èssere prus una morale chi un'ideologia sotziale. Contat de prus meda s'idea riflessiva, interpreta-da in s'interioridade de sas persones, chi non s'atzione. Custu gjai si cumprèndiat in su libru suo *Les presons imaginàries*, de

su 1899, una narrazione autobiografica subra de su tempus suo coladu in sas presones e in su disterru; però est pro more de s'istùdiu *La vida austera* chi custas ideas resurtant naradas in sa forma issoro prus arta. In parallelu, est istadu membru fundadore de s'Istitutu de Istùdios Catalanos (IEC), inauguradu in su 1907 dae Enric Prat de la Riba.

In custos annos, tzertu, sa situatzione sotziale e politica in Catalogna e in su restu de s'Istadu Ispagnolu est complicada meda. Una situatzione chi cùlminat, in Bartzellona, cun sa Chida Tràgica. Totu iscòpiat cando, in s'istade de su 1909, su governu ispagnole de su cunservadore Antoni Maura aiat detzisu de imbiare tropas a Maroco pro domare sa rebellia antispagnoles chi bi fiat in su nord Àfrica. Sas tropas fiant cumpostas, mescamente, dae riservistas catalanos chi, bortas meda, fiant òmines cojudados e babbos de famillia, e custu generaiat, pro fortza, sa protesta popolare e s'oposizione forte a sa gherra. Sa protesta popolare, e operaja, a sa fine fiat degenerada in una bomba de violèntzia anticlericale generalizada in totu Bartzelona. Gasi, posca de dies de tensione forte meda, sa situatzione si fiat normalizada a bellu a bellu finas a s'estintzione naturale de sa rebellia. Sas autoridades, tando, aiant cumintzadu una campagna indiscriminada de repressi-one e de persecuzione de totu sos colpèvoles presuntos de su chi fiat sutzessu; su contu est andadu dae sa suspensione de unas cantas publicatziones a detentziones meda, finas a giustiziare gente innotzente. Su giustitziadu prus connotu fiat Francesc Ferrer i Guàrdia, mortu a balla su 13 de santugaine de 1909 in su casteddu de Montjuïc. Sa cointzidèntzias intro su chi fiat sutzessu a Ferrer i Guàrdia e s'esperientzia sua bìvida neghe de s'atentadu anàrchicu de Canvis Nous lu depiant faghene pensare meda, a Coromines.

A pustis de sa Chida Tràgica, Coromines leat sa detzisione de lassare su Munitzìpiu ca cumintzaiat a no li pràghere, mescamente dae su momentu chi sa Comuna si fiat posta in sa campagna de repressione governativa. A banda de custu, si cumprendiat chi s'interessu suo prus forte andaiat a àteras atividades profesionales (sa de avocadu e sa de iscritore) e in s'atzione politica prus direta in favore de su natzionalismu republicanu. Est dae como chi cumintzat una tapa professionale, intelletuale e politica noa, chi lu diat leare a èssere deputadu in sas cortes de Madrid. Posca de unas cantas delusiones politicas, cun sa Segunda Repùblica Ispagnola, torrat a sa politica ativa cando Francesc Macià, presidente de sa *Generalitat* de Catalugna, in su 1933 lu cramat a Assessore de sa Giustìtzia. In sas eletziones generales ispagnolas de su 1936 l'aiant nominadu deputadu a sas Cortes pro Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) e durante sa gherra tzivile ispagnola l'aiant nominadu Cummissàriu Generale de sos Museos de sa Generalitat de Catalugna. Agabbada sa gherra tzivile ispagnola si fiat disterradu in Buenos Aires, in ue est mortu a pustis de pagu tempus.

Pere Coromines, sena duda, est un'esempru de intelletuale catalanu modernu, chi s'est isfortzadu de èssere indipendente, fidele a sos printzìpios suos, e chi s'est postu in politica non pro su bene suo, ma cun una boluntade de un'intzidèntzia sotziale reale. Est pro custu chi, giai dae giòvanu meda, at traballadu in favore de s'educatzione e sa cultura de totus, mescamente pro sas classes sotziales prus disamparadas e sos operajos, e l'at fatu cun unu cumportamente èticu ativu meda. Tràmite s'òpera sua literària e sas collaboratziones suas a sos giornales, tràmite s'atzione politica o collaborende cun cumpangias independientes de teatru, Pere Coromines at sem-

per disigiadu de afortire sa cultura e su pensamentu liberu in totu sos àmbitos, generende una trama chi at tentu semper comente meta s'emantzipatzione de s'èssere umanu e sa trasformatzione de su mundu ponende-li a base sa giustìtzia e sa libertade. Comente iscriet in su primu libru de *La vida austera*: «Sos pòpulos, che a sos indivìduos, faghent prus artu su sentidu de su destinu issoro, cantu de prus realizant una tzi-viltade capatze de esaltare sa dignidade de s'ispìritu umanu».

JOAN-ELIES ADELL

Espai Lull

(Representació de la Generalitat de Catalunya a L'Alguer)

BIBLIOGRAFIA

- BOHIGAS, Oriol (1973), *Reseña y catálogo de Arquitectura Modernista*. Barcelona: Lumen.
- CASTELLANOS, Jordi (1976), "Aspectes de les relacions entre intel·lectuals i anàrquistes a Catalunya al segle XIX. (A propòsit de Pere Coromines). *Els Marges*, número 6, pp. 7- 28.
- DUARTE, Àngel (1988), *Pere Coromines: del republicanisme als cercles llibertaris (1888-1896)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadía de Montserrat.
- IZQUIERDO, Santiago (2009), *Pere Coromines (1870-1939)*. Barcelona: Fundació Irla.
- POUS, Josep (1969), *Pere Coromines i el seu temps*. Barcelona: Edicions 62.
- ROMERO, Joaquín (1989). «*La Rosa de Fuego*». *El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*. Madrid: Alianza, 1989.

Sa morte austera

NOTA DE S'EDITORE

Pro cumintzare chèrgio torrare gràtzias a Carles Duarte pro s'idea de bortare in sardu su libru de Pere Coromines; a sa fine de su 2009, difatis, Carles aiat iscritu sa prefazione a *La mort austera* pro s'editore A Contra Vent de Bartzellona, e nos at sugeridu chi podiat èssere s'occasione pro bortare in sardu custa òpera essida pro sa prima bia in su 1908, ma galu prena de atualidade. Apo atzetadu su cumbidu e apo giradu s'incàrrigu a ALS (Agenzia Literària pro su Sardu).

In antis de bos lassare a sa letura de custa tradutzione, però, pagas paràulas galu a pitzu de sos critèrios de custu libru.

Sa morte austera est s'ùrtimu libru de s'òpera de Pere Coromines *La Vida austera*, essidu in su 1908. Su volùmene est partzidu in un'introduzzione e chimbe libros:

INTRODUCCIÓ: *Història d'aquesta obra*;

LLIBRE PRIMER: *Les Albes de la vida*;

LLIBRE SEGON: *Els Dies venturosos de la joventut*;

LLIBRE TERCER: *La Santedat humana*;

LLIBRE QUART: *Les Delicies de la Terra*;

LLIBRE CINQUÉ: *La Mort austera*.

Si tratat de s'òpera fondamentale de unu filòsofu morale de sa Catalogna modernista, prenu de totu su bonu e su malu de cuddu tempus, de cando Picasso lassaiat a Bartzellona pro Parigi, Antoni Gaudì fraigaiat su Parc Güell e sa Pedrera, e sos anàrchicos natzionalistas brusiaiant sas crèsias de Bartzellona. Coromines b'at postu totu s'ideale suo de òmines e fèminas:

patriotas, immortales, austeros ca ogni persone est responsàbile semper de su destinu suo. Tando, su volùmene intreu podet èssere torradu a publicare oe, ma bi diat chèrrere totu un'istùdiu e una riflessione ampra pro incuadrare sa Catalugna intre su '800 e '900, cosa chi imbetzes no est netzessària pro s'ùrtimu libru: *Sa morte austera*. Ca est galu de un'atualidade ispaniosa. Forsis ca mai s'òmine podet arribbare a atzetare selenu s'obligatoriedade de su mòrrere. Tocat a totus, e nemos mai est de a beru preparadu a si nch'andare. Coromines non nde tenet de rispostas, però tenet propositas e cunsideros: a su mancu imparamus a mòrrere cun austeridade.

Pro ammaniare sa tradutzione amus dadu a ALS s'editzione de *A Contra Vent* de su 2010, e sa versione de Avenç (Bartzellona) de su 1911. Sa prima l'at cuidada, in s'ortografia e sas notas Joan Coromines, figiu de Pere, in su 1972, sa segunda Pere Coromines etotu. Sas diferèntzias sunt mannas in s'iscritura – normalizada sa de Joan, autodidata sa de Pere – ma pagas e nudda in su testu; cando amus tentu dudas, però, amus preferidu sa versione originale. Amus respetadu sa secuèntzia de su libru de su 1911 sartiende però sas pàginas dae 35 a 312 e torrende-lu a leare a pàgina 313 e finas a sa fine a pàgina 379.

SA DIGNIDADE UMANA

Sa morte austera corrispondet a s'ùrtima parte de s'òpera *La vida austera*, publicada in su 1908, tando prus de chentu annos como, dae Pere Coromines. *La vida austera*, est, mesca-mente, una rivendicatzione de sa dignidade umana, cuntzepida e iscrita, comente narat s'autore in s'introduzione, *Istòria de custa òpera*, pensende a sa morte de su babbu, Domingo Coromines, capitada su 23 de nadale de su 1905. S'òmine fiat nàschidu in Biure in su 1830 e bènnidu a bìvere a Bartzellona posca de su cojuu cun Maria Montanya, nàschida in Llers. De custu clima nde cumintzamus a cumprèndere meda gai dae s'intrada, cando Pere Coromines iscriet: «In sa vida sentzilla de babbu e mama apo agatadu sas primas ispiratziones pro s'iscritura de custa òpera» e a pustis sighit cun su «sentidu nòbile de sa dignidade umana».

La vida austera est istadu unu libru de difusione manna meda, cun bastante editziones diferentes e tradutziones in castillianu (1916), in frantzesu (1923) e in italianu (1925)¹.

In su pròlogu de sa segunda editzione (1909), Pere Coromines narat: «Su propòsitu meu est istadu de resonare a pitzu de su destinu ideale de s'òmine comente si mai nemos b'aeret pensadu in antis». In cuddu annu matessi Pere Coromines at lassadu sa carriera sua de dirigente de su Munitzìpiu de Bartzellona, in ue fiat istadu direttore de sa setzione finanziària (direttore de Negociat d'Ingressos i Despeses, e de

1) PERE COROMINES, *La vita austera*, trad. de A. Giannini, Firenze 1925. [n.d.t.]

sa Secció de Finances), pro si pònnere de su totu in sa vida política. Semper in su 1909 l'ant fatu presidente de sa *Unió Federal Nacionalista Republicana*, direttore de su giornale *El Poble Català* e consigieri de su Munitzìpiu de Bartzellona. In su pròlogu de sa de tres editziones, popolare, de 5.000 còpias, de su 1911, de *La vida austera*, Pere Coromines si dispraghet chi apant impitadu su testu suo pro lu dispretziare de unu puntu de bista politicu: «Su libru meu est istadu cumbàtidu e isgarradu dae sos inimigos políticos meos. Ca est prus de un'annu chi apu lassadu sa vida sussegada de funtzionàriu de sa tzitade, pro mi ghetare un'àtera bia in sa palestra de sas lutas tziviles. E de *La vida austera* nd'ant fatu un'arma e una befa contra a mie». Fatu, custu, chi cunfirmat s'importàntzia chi s'òpera teniat in cudda època. Est evidente meda, tando, chi semus in dae in antis de unu libru polèmicu e influente.

Pro parte mea, mi so postu in cuntatu cun s'òpera de Pere Coromines in su 1979, cando, paris cun su maistru meu Antoni Maria Badia i Margarit, fiamus traballende in s'elaboratzione de publicatziones netzessàrias pro faghene possibile s'impreu de su catalanu in s'àmbitu amministrativu e giuridicu; a pustis de bator dècadas de proibitzione franchista cheriamus cuntribuire in sa definitzione de un'istile e de unu limbàgiu giuridicu e amministrativu currispondente a sa traditzione giuridica catalana ma a su matessi tempus aina ùtile pro una sotziedade moderna e avantzada. Tando, Pere Coromines est istadu finas unu modellu de limba amministrativa. Isse fiat istadu parte de sa cummissione pro s'*Estatut de Núria*, assessore de *Justícia i Dret* de sa Generalitat e responsàbile de su Decretu chi regulaiat s'usu de sa limba catalana in sos tribunales aprovadu dae sa Generalitat in s'annu 1933; un'aina de balore mannu in s'ora de torrare a s'usu giuridicu de sa limba catalana.

Iscariat Pere Coromines: «In totu sos tribunales, dibatimentos e udièntzias de Catalugna sas càusas s'ant a pòdere fàghere sena distintzione in catalanu o in castillianu, segundu sa prima dispositzione de su magistradu o de sos presidentes de Dibatimentu, de Sala o de Setzione. E però, at a èssere obligatòriu a iscriere in catalanu totu sas comunicatziones, tzertificatziones, tzitatziones e trasferimentos chi ogni tribunale, dibatimentu o udièntzia imbiat a sa Corte de Cassazione de Catalugna».

Apo aprofundidu s'òpera de Coromines, finas pro s'amistade e sa collaboratzione chi apo tentu con sos figios, Joan e Albert mescamente.

Casi dae sa prima borta chi mi so bistu cun Joan apo intuidu chi su babbu aiat iscritu *La vida austera* pensende a s'educatzione sua; Joan, mancarì esseret istadu su segundu figiu, fiat che unu primogènitù ca su primu de a beru, Lluís, nàschidu in s'annu 1903, fiat mortu luego luego: de meningite a duos meses e mesu. Joan fiat nàschidu su 21 de martzu de su 1905 e, fatu mannu e linguista de importu, si reconnoschiat de su totu in sos insegnamentos de su babbu, e a sa boghe *Auster* de su primu volùmene suo de su *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana (DECat)*, tzitat meda *La vida austera*: «Libru de sos chi lassant un'ormina inolvidàbile in sas paràulas, in sos cuntzetos, in sa cultura e in sa limba chi sunt iscritos».

Pro su chi podet contare s'impressione mea, leghende *La mort austera* agato in ogni momentu frammentos chi mi faghent reconnoschere a Joan Coromines, che a custu: «Ma deo naro chi in sa vida de s'òmine austeru totu sas cosas tenent unu sentidu, e totu sos movimientos una brama ìntima, ca essende totu issa una beridade pura, non b'at energias isperdidadas in s'atzione sua, ne oras sena traballu, nen custu sonnu

funestu o istrachidùdine chi nos dormit s'ispiritu». Custu fiat s'òmine Joan Coromines, unu de sos babbos mannos de sa linguística catalana contemporànea, figiu de Pere Coromines, unu de sos babbos mannos de sa Catalugna contemporànea.

Intrende in su coro de su libru, *Sa morte austera* rapresentat unu cumbidu a pensare cun serenidade a sa morte e a s'immortalidade. Pere Coromines s'istèsiat dae leturas pessimistas e nichilistas e si aviat dae sa costatazione chi ogni persone tendet a assagiare sa vida cun gosu ponende a banda sa minetza de sa morte. Pro custu narat chi: «Si s'òmine òperat in manera immortale est ca tenet in su coro una fide indistrutibile in s'immortalidade sua». Segundu Coromines s'èssere umana bivet «comente chi esseret immortale, e custa est sa càusa de sa visione primorosa sua de s'esistèntzia; però, ischit chi at a mòrrere, e custa est sa funte inarrestabile de su dolore suo».

Cun *Sa morte austera* Pere Coromines nos cumbidat a andare peri sa caminera de sas interpretatziones meda de sa morte, a manu a manu cun s'istòria e atraessende su pensamentu, sa literadura e s'arte. Cumintzat cun Anassàgora o Epicuru («Epicuru non creiat in àtera vida francu custa presente, ne in àtera lege de s'operare francu sa de sa natura mortale nostra. Su poeta Lucretziu, chi si cunsideraiat epicureu, nos narat de sa vida comente una fraca chi sos èsseres si passant dae s'unu a s'àteru, pro nde mantènnere eternu su lugore»), sighit cun su *Libru de sos Mortos* egitzianu, s'imperu romanu («impedradu in s'ànima gentile sua e sestadu in sa forma de sa bellesa pagana, nd'est rutu suta de sa pressione de un'isperàntzia furiosa in su regnu de sos chelos»), s'irruzione redentora de Gesù, sa dantza medievale de sa Morte, su Rinaschimentu, s'Europa de su sèculu XX, s'ispiritualismu,... Pere Coromines agabbat: «chi sa vida immortale no l'at de otènnere s'òmine comente

resurtadu de una cuntzetzione intelletuale, nen pro si cunformare cun cale si siat dotrina, ma chi no est àtera cosa chi su donu naturale de una vida austera, prena de balentia nòbile e de idealidade poderosa». Pro Pere Coromines su progressu iscientificu e tecnològicu resurtat liberadore: «Mai in sa vida, dae chi su mundu est mundu, bi fiant istadas a disponimentu de s'òmine tantas podestades prodigiosas, e oe su domìniu de sa Natura at impostu su respetu de sa dignidade umana».

Leghende *Sa morte austera* (1908) de Pere Coromines est inevitabile a non pensare a frammentos de *Cant espiritual* de su poeta Joan Maragall, publicadu in *Seqüències* (1911). Creo chi custu esempru de Coromines siat elocuente meda: «Ite pistighìngiu est custu de sa natura fuidora de sas formas, si custa est sa resone chi permitit a su coro meu de las istimare? Las apo a refudare pro una concrusione dotrinària de s'ispiritu meu, chi las acusat de tènnere sa virtude umana chi mi las faghet istimare?». Chi su poeta fiat influentzadu dae su filòsofu lu bidimus cunfirmadu a priori dae una lìtera de su 9 de ghennàrgiu de su 1909 chi Joan Maragall imbiat a Pere Coromines, faeddende-li de *La vida austera*: «Prus chi non frade bostru deo m'intendo bene interpretadu e cumpresu dae sos cunsideros bostros de sa vida; deo apo agatadu in s'expressione bostra una sanidade, una puresa, una fortza de istile gasi irresistibile, chi pro issa sola mi faghet nàrrere chi est bonu totu su chi narades: est sa paràula sintzera de un'òmine chi faeddat pro su bene e cun craesa meravigliosa».

Pere Coromines, chi cunsiderat sa fàula e sa cobardia che malas istorcheduras de sa morte, negat chi sa presèntzia de sa morte siat un'ossessione chi potzat oscurèssere s'esistèntzia nostra e nos potzat impedire de bìvere cun prenesa sa vida: «si cheres bìvere in manera immortale sa vida, li depes dare s'a-

more chi bramatu». Pro custu Pere Coromines nos ispinghet a «dispònnere de sa vida tua, e pro canto issa duret, sena pèrdere unu pensamentu de s'energia corporale e ispirituale tua, sena sessare de prodùere totu sos efetos chi in potenzialidade fiant in s'èssere tuo: comente s'àrbore cando sas naes, sas fròngias, sos frores e sa frùtora fiant in su primu sèmene». E prus a in antis annanghet: «Chi sas atziones nostras siant intensas e poderosas finas a lassare esauridu su pòsidu de s'esistèntzia umana».

Sighende a intro de sas pàginas de *Sa morte austera*, pensamentamus paris cun Pere Coromines a pitzu de s'esperientzia de sa betzesa e de sa bènnida de sa morte. Est chi Coromines reconnoschet: «chi in s'ànima nostra non b'at àtera cuntzetzione de sa vida chi cudda bìvida dae nois de a beru», e iscriet: «Si a pustis de sa vida presente b'at un'àtera vida, no est cosa chi si potzat ne afirmare nen negare in su campu serradu de sas cuntzetziones e esperientzies umanas». E cunfirmat gasi custu dovere de umiltade e craresa: «Che a òmines de sentidu e de virtude, depimus cunsiderare sa morte comente sa fine de s'esistèntzia nostra, sena nos trappare nen nos addiviare».

Arribbados a custu puntu, Coromines definit gasi sa morte austera: «Cudda de s'òmine chi non timet, e, fortificadu a intro dae sa pràtica de sas virtudes umanas, mantenet sa dignidade de sa vida finas a s'ùrtimu àlidu suo».

Comente naraia cumintzende custu pròlogu, *La vida austera* est pròpiu custu: una rivendicatzione de sa dignidade umana.

Sa morte austera si serrat cun su contu impressionante chi Pere Coromines faghet de s'agonia e morte de su babbu, un'esperientzia detzisiva e tremenda dae in ue naschet sa determinatzione sua de iscriere *La vida austera*.

CARLES DUARTE I MONTSERRAT

PRÒLOGU DE SA SEGUNDA EDITZIONE

Sos tzitadinos amàbiles de Bartzellona ant comporadu, posca de essire dae s'imprenta, sas còpias de sa prima editzione de *La vida austera*, posta a bèndere in pagas tzitades de Catalugna. Tando, in sa pàtria de s'autore e de su libru no est faltadu s'amore de sos òmines, chi leat a deduire cun craresa sa dispositzione chi b'at pro sos istùdios morales in custa tzitade gentile nostra, chi chircat cun prus afannu un'òpera chi faeddat de sa santidade, de sas delìtzias e de sa morte de àteras chi si gosant cun prus lebiesa, che a sos romanzos e sas poesias.

Sa prima editzione, chi tando at a èssere bartzellonina de a beru, no at meritadu àteru si non bantos dae sas persones chi nd'ant faeddau pubblicamente; e finas si semper sa simpatia angena movet semper segretu e profundu su gosu de su coro nostru, non potzo lassare de segnalare s'arriscu chi, pro cumprire s'iscopu nostru in sa tzivilizatzione umana, podet tènnere sa generalizatzione de custa forma de cumpragumentu patriòticu in su giuigare sas òperas ispirituales.

B'at finas un'ispètzia de crítica istèrile e ùmile in modu birgongiosu chi si firmat a su cunsideru bassu de sos difetos, de sas taras minores e torrat a sos ammentos inchisitivos, iscoberende e difamende cun su fele de sa passione imbidiosa e miserabile. Semper at a èssere sana e nòbile sa protesta contra a custa ismoralizatzione infeta de sa cussèntzia pùblica. Ma ais a tènnere contu chi siat su poeta siat su filòsofu, s'òmine de sièntzia e s'artista, podent rùere in s'orgòlliu e in sa vani-

dade pro su bantare bostru tirrioso e immoderadu, ca li diant bènnere impedramentu e pompa chimèrica a s'ispiritu issoro.

S'òmine chi faghet unu libru non podet isperare dae bois oferta prus nòbile chi non s'eco ingènuu de sas emozione ischidadas dae sa letura sua in su coro bostru. Millu chi bois fiais bivende in unu campu de cussèntzia cun una dispositzione interiore de sas ideas, de sas passionnes e de sos sentimentos, e tando bos falat in manu s'òpera de un'àteru òmine cun sos pensamentos e sas bramas e sos afetos suos. Si s'òpera balet, est indudàbile chi at a prodùere unu perturbamentu, sanu o modde, de entusiasmu o de apranamentu, allegru o tristu, in su campu bostru, e est seguru meda chi no ais a pòdere nàrrere nudda de prus oportunu, prus fortificadore, prus nòbile chi non sa descrittione de s'istadu morale nou chi bos at procuradu sa letura sua.

Si bos at leadu su coro, ais a fàghere bene meda a lu nàrrere; si bos at lassadu unu sabore de cosa vana e artifiziosa, l'ais a nàrrere puru; si at ofesu sos sentimentos morales bostros o at contrariadu de badas su cuntzetu bostru de beridade, l'ais a nàrrere, amigos meos, siat chi sas paràulas bostras li ant a èssere de agradu, siat chi l'ant a ofèndere o siat chi si l'incravent che pugnale in s'orgòlliu suo. Sa simpatia de sa crítica bostra no est in s'ardore de su bantu, ma in sa profundidade de sas passionnes chi bos ant iscunsertadu.

Cando un'amigu faghet un'òpera bella, deo esperimento un'allegria chi no li potzo non comunicare. Però a pustis s'ànima mea traballat, agiumai sena si nd'abbigiare, in sa supidura intima de s'òpera noa, e comente conseguèntzia de custu traballu, si produet in me unu giudìtziu chi est de collaborazione leale cun sos ideales de s'amigu. E gasi, ispero, chi, colada sa prima allegria de torrare a bìdere s'òmine chi forsis

fiais cunsiderende impedradu in sa vida burocràtica, ant a bènnere sas crìticas balentes e afortigadoras chi sonant che trumbas de batàllia.

Forsis su traballu tancadu e tranchillu mi faghet intèndere sa nostalgia de sas batàllias antigas². Est cosa bella cudda trèmula chi bos benit cando si presentant essende in dae in antis sas forzas inimigas, e su coro si dismajat ma cando tocat torrat a tocheddare prus forte, e no ischides si siat prus giustu a fuire o a gherrare pro sa glòria bisada, finas a bos ghetare comente balentes in mesu de sa briga, a coro lèbiu, leadu dae sas virtudes prus nòbiles de s'ànima bostra. No est paradossale sa cuntzetzione mea de sa Santidade umana? Duncas, mentras non bi siant lutas burrascosas, lutamus cun gentilesa a subra de sa santidade ideale³.

Gente meda pensat chi su cuntzetu meu de sa santidade est a caristia terrinu, ca rapresentat unu predomìniu de sas cunditzones físicas de s'òmine, e un'esclusione de sas ideas de gràtzia, e de trapassu a un'àtera esistèntzia ispirituale e eterna. Si diat tènnere presente chi su propòsitu meu est istadu s'investigatzione de su cuntenutu ispirituale de sa vida mea, e chi chirchende·lu fia in sa bonesa mea sa limitatzione de sa Santidade umana, non pretzisu pretzisu de comente est sa bonesa mea, ma de su comente s'esperientzia mea la podiat cunsiderare in totu sos òmines.

Pro custu a sa santidade no opongo unu cuntzetu de

2) Coromines est pensende a cando fiat unu politicu ativu (animadore culturale gasi famadu de èssere cunsideradu “mandante” de atentados anàrchicos e tando cundennadu a presone e a disterru) e lu ponet a pare cun oe chi est artu dirigente de su munitzìpiu de Bartzellona. [n.d.t.]

3) Est a nàrrere su tema de prus importu de totu su libru *La vida austera*. [n.d.t.]

esecratzione. Ca si non si unint in un'òmine solu totu sas cunditzones de sa Santidade umana non pro custu deo lu cundenno, e finas apo postu atentzione in s'istùdiu de sas esistèntzies indimoniadas prus amadas e prus ammiradas dae sos àteros. Su propòsitu meu est istadu de pensare a nou su problema de su prus destinu ideale de s'òmine, chirchende-lu in s'espansione reposada e armònica de sas facultades prus sanas, prus nòbiles e prus puras chi in sa natura corporale e ispirituale sua si manifestant. Pro su cumprire de custu ideale de santidade depimus incaminare sa vida nostra, sena negare sos afetos de su coro nostru pro sas esistèntzias poderosas indimoniadas.

Però, sena abbandonare su critèriu umanu de s'esperientzia mea e de sos sentidos meos, pròpiu in su cunsideru de sa richesa e de s'ermosura, so arribbadu a sa temeridade ispiritualista prus estrema, fissende sa prima no in sa cosa, ma in su domìniu, e sustenende chi custa ùrtima non fiat càusa, ma efetu de sa santidade de s'ispiritu nostru. Si sos tipos de òmine santu o de dimòniu chi apo postu a esempru, respondent o nono a su cuntzetu meu de sa Santidade umana, diat èssere fàtzile a l'acrarare si deo mi diat isballiare. Ma deo apo a fagherere bastante atentzione pro no atzetare comente critèriu de beridade sa cointzidèntzia de una cantidade de fatos limitada meda, cando, antis, penso chi in s'òrdine morale bi podent àere beridades prus lògicas meda chi non si siant mai realizadas galu.

Sos cuntzetos de s'immortalidade e de sos Gosos, chi benint a cumprire in *La vida austera* su de sa Santidade umana, pro cantu a s'autore li diant pàrrere fundamentales, si podet nàrrere chi non sunt istados tema de unu giuditziu pùblicu. Sos patriotas bartzelonninos no ant chertu bìdere, finas a

como, prus chi sos esempros de virtudes sanas e fortificadores chi si esponent in su primu e in su segundu libru, ca est probabile chi custas virtudes sunt bonas pro su Rinaschimentu nostru⁴. Però deo intendo in modu galu prus forte custa forma de angustia religiosa chi, finas a foras de sos dogmas, m'iscunsertat e, a totora, m'obligat a pensare subra de sa morte e de s'immortalidade, e subra de su cumprimentu de su destinu meu.

Bartzellona, freàrgiu de su 1909.

4) Posca de sa gherra de sutzessione ispagnola (1700-1714), sa Catalugna at pèrdidu totu s'indipendèntzia e s'autonomia sua; a printzìpiu de s'800 at duncas cumintzadu unu "Rinaschimentu" culturale recuperende traditzione, limba, istòria, cultura, economia e una politica autonomista e natzionalista. Coromines cheret nàrrere ca sos duos primos libros de *La vida austera*, sos chi faeddant de s'educatzione de sos pitzinnos minores e de sos pitzinnos mannos, sunt istados apretziados meda, ma pro isse sunt sos prus debiles, cunsiderende chi sunt indicatziones "naturales" pro sos babbos e sas mamas de Catalugna e no atos de boluntade de sos pitzinnos. Tando, cuddos temas sunt forsis prus ùtiles a su Rinaschimentu catalanu chi no a sa vida austera. [n.d.t.]

Sa morte austera

PRÒLOGU DE SA DE TRES EDITZIONES

Si sa prima editzione at tentu bantos petzi dae sas persones chi nd'ant faeddadu publicamente, como non serbit prus a resonare subra de s'arriscu chi diat èssere sa generalitzazione de un'gradu patriòticu in su giudìtziu de sas òperas ispirituales, pro su bonu cumprire de su fine nostru in sa tzivilizatzione umana.

Su libru meu l'ant cumbàtidu e isgarradu sos inimigos políticos meos. Ca est prus de un'annu chi apo lassadu sa vida sussegada de funtzionàriu de tzitade, pro mi lantziare un'àtera bia in sa palestra de sas lutas tziviles⁵. E de *La vida austera* nd'ant fatu un'arma e una befa contra a mie. Unos cantos narant: comente si atrivit a faeddare de austeridade un'òmine chi abandonat sa paghe de domo pro s'intregare a sa vida arrennegada de sa polìtica?

«Custu est libru de ascensione, de fràigu in sas ruinas» naraia iscriende s'introduzzione chi nde faghet s'istòria. In su capìtulu de tres *Les Albes de la vida* avisaia bastante chi custa òpera cheret abaidare a sos fatos e doveres individuales ebbia.

5) Sena lu pòdere ispricare cun craesa prena, Coromines est narende chi sos políticos de dereta cunsideraiant a totu sos de manca, e mescamente sos republicanos, natzionalistas e de formazzone anàrchica (est a nàrrere Coromines pretzisu pretzisu), colpèvoles in manera direta o indireta de sa rebellia de sa Chida tràgica de su mese de trìulas e austu de 1909, cumintzada ponende fogu a crèsias e cumbentos meda e cun s'espositzione de sas mùmias de sos piscamos santos de Bartzellona. E Coromines fiat finas anticlericale. [n.d.t.]

Totu su traballu meu de rinnovamentu interiore l'ant chertu presentare comente unu pretestu pertinente a sa vida pùblica, propòsitu istrintu e nudu, de unu calvinismu intollerante.

Sos chi faeddant male male de su libru pro òdiu a mie, est chi no l'ant lèghidu, e custa austeridade dura e rinuntziadora de sas delìtzias brandas, chi s'afrontat s'atzione tzìvica mea, at a èssere misèria de istòicos o de ebionitas, però non currispondet a sa cuntzessione opulenta e venturosa de sa vida chi apo espostu in su libru de *La Santedat umana* e in su de *Les Delìcies de la Terra*⁶.

Est un'annu e mesu a como chi s'est esaurida sa segunda editzione de *La vida austera*. Finas a como, milli contratempos si sunt opostos a torrare a imprentare s'òpera, chi, de fatu, est istada ritirada dae ogni dibàtitu ispirituale nou. Cras, cando at a torrare a sa lughe, in s'editzione popolare de chimbe mìgia còpias, mancarì at a retzire dae sos ùmiles unu rispetu e unu cunsideru chi ant negadu a s'òmine polìticu, como a ùrtimu.

6) Coromines s'est riferende a sos libros bator e chimbe de *La vida austera*, sos duos prus propositivos* e in cuncretu polìticos. Difatis, sos chimbe libros sunt pensados pro acumpangiare sa vida dae sa nàschida a sa morte passende pro sa pitzinnia, sa gioventude, sa maduresa, sa vida de famìllia e sa betzesa mortale. Sos chi mentovat como, sos prus criticados dae sos avversàrios polìticos suos, sunt sos libros tres e bator, sos de sa maduresa e de sa vida de famìllia; cuddos in ue sa responsàbilità direta e lestra de s'òmine in sa vida sua e in sa vida sotziale est pretzisa e inevitabile: e sigomente non b'at deus in su chelu, su destinu abarrat in manos nostras. Est craru chi, comente si cumprendet bene dae custa s'ntesi estrema de su pensamentu morale de Coromines, custu non podiat pràghere a sa gente de dereta e a sos catòlicos, ca ischint chi su destinu de s'òmine est in manos de Deus e de su Re. [n.d.t.]

Sa morte austera

No apo tocadu nudda dae sas primas editziones, si non cunsideramus carchi errore insignificante. Intreghende a su pòpulu su libru meu no l'apo dèpidu ispogiare de erudizione peruna, finas ca, iscriende·lu, giai pensaia chi in sas pàginas suas si aiant a bìdere in cara totu sos òmines: che a riflessu de su mundu interiore de sa cussèntzia issoro.

Bartzellona, 11 de ghennàrgiu de su 1911

Sa morte austera

CUMPÀNGIU ISTIMADU

In sa vida sentzilla de babbu e mama meos apo agatadu sas primas ispiratziones pro iscrìere custa òpera; e dae sa cuntzetzione austera de s'èsistèntzia nostra chi ant evocadu in su prus profundu de s'ànima mea, at brotadu sa funte de sas delìtzias durches chi sunt su nuscu suo. Si pro casu leghes custu libru, e mancarì b'agatas s'incantu de unu sentidu nòbile de dignidade umana, pensa chi est arribbadu finas a tie comente un'alenu de sa memòria issoro pura e dultze.

Bartzellona, 1908

Sa morte austera

INTRODUTZIONE: S'ISTÒRIA DE CUSTA ÒPERA

Apo a cumintzare, cumpàngiu istimadu, narende-ti chi custa òpera l'apo iscrita in sas dies de festas dolorosas dae tres annos a como⁷ pro ammentare sa morte de babbu meu; dies e annos de vida prena e cumpleta chi non m'ant lassadu nen tempus nen manera de rimprànghere sas allegrias coladas nen de timere sas malasortes de su tempus benidore. Traballende in sos afàrios de sa Tzitade – ca tèngio sa sorte de chircare su pane de ogni die in sa faina bella de cuntribuire in deretura a sa prosperidade de sa pàtria mea dultze – sos amorios cun s'amada mea poniant in su coro unu portentu de fortzas e m'initziaiant a sas delitzias de sa paternidade, a s'umbra de sa famìllia mea betza, in ue frade meu e mama mea mantenent su foghile de sos antigos, nuscosu meda de memòrias santas.

Agabbaia de colare una crisi ispirituale chi aiat postu in arriscu forte sa fide in sa fortza mea, indispensabile pròpiu pro cumprire a prenu su destinu chi de a beru tenimus. Unu muntone de bias m'aia pregontadu, in su turmentu amargu de pensamientos malos, si mai podia torrare a iscrìere unu carchi libru capatze de riflètere selenu una cundizione nòbile de s'ànima mea; in sos ogros de sos cumpàngios bidia sa tristura ispirada dae s'ispetàculu de una vida istèrile e istropiada; in sas oras de sa malinconia prus niedda chircaia de iscrìere unu roman-

7) Segundu Joan Coromines, una nota autògrafa posta in s'originale narat: «Apo cumintzadu custu libru su 24 de nadale de su 1905, duas dies posca de sa morte de babbu meu». [n.d.t.]

zu, *Sa Morte de Giuanne Apòstulu*⁸, in ue su giòvanu ardorosu pro ideas generosas agabbaiat cojuadu e ricu ma perdende ogni idealidade possibile; e sa morte de su primu figiu meu⁹, mi lassaia suterradu pro semper in sas tènebras de sa disillusione.

Però, su traballu ostinadu de ogni die, sa possibilidade de bìdere riflètida s'atzione mea in sa màrtzia de sa Tzitade gentile, e cudda boluntade chi no istracat de non mi lassare a suta de su domìniu de s'ammentu tenebrosu de s'iscraitùdine, e de mi torrare a pònnerre deretu pro incaminare, segundu balentia e boluntade, sa vida mea, m'aiat torradu sa dultzura de sas delitzias selenas, e cumintzaia a m'intèndere ditzosu. A ogni die de festa traballaia in s'iscritura de intramesos de prosa chi diant resurtare ligaduras de sas poesia meas de amore, segundu sa moda de sa *Vita nuova* de Dante Alighieri, e in custa evocatzione de ammentos de praghere bi ponia una bella frorida de pensamentos bios chi podiant nàschere petzi dae un'esistèntzia sana e benaventurosa.

Tando est istadu chi sa morte de babbu meu, cun s'impressione terribile chi m'at fatu, m'at fatu nàschere in coro su propòsitu de cumintzare un'àteru libru: un'ispètzia de opùsculu de esemplaridades sighende sa vida de s'òmine, dae sas primas dies de sa vida finas a s'ùrtimu suspiru, regorta gentile de bellos cummentos a s'esistèntzia sentzilla, in ue aia postu sas pràticas austeras imparadas dae babbu meu, e chi lis depia sa sarvesa de su caràtere, e sa conchista de una sorte noa. Sos passos de una vida austera, de amore a sa beridade, de energia indomàbile, de previsione sana, de traballu e de sacrificziu; sos ideales de virtude, e unu propòsitu detzisu de

8) Libru iscritu e publicadu pròpiu in su 1928: *La mort de Joan Apòstol.* [n.d.t.]

9) Mortu in su 1903 a sos duos mese de vida. [n.d.t.]

non m'istesiare mai dae sa realidade, ghiaiant, in cuddu tempus, sa manu mea, sena pretesa de iscientifitzidade peruna; e si bortaiant in sas pàginas ìntimas e patriarcales dae in ue cumintzat s'òpera mea, prenas de esemprios bonos, pigados dae sa realidade, e a s'ispissu dae sa vida mea e dae cudda de babbu e de mama. Un'emotzione profunda profunda mi faghiet trèmere su coro, movende cuddos ammentos adorados, e est beru pròpiu chi, a pustis de tando, mai apo pòdidu torrare a las lèghere sena de m'afogare sa boghe a singurtos e sena infundere sos ogros de làgrimas.

Posca de sa pitzinnia beniant sa prima gioventude e sa gioventude, sighende, in òrdine cronològicu, sas diferentes maneras de s'austeridade in ogni edade de sa vida umana. Ma, iscriende sos solilòchios de sa prima gioventude, su tempus e una proja de fortzas rinnovadoras m'aiant liberadu dae s'oppressione iscura de sa morte; e, torrada a agatare s'antiga fide in su destinu meu, andaia ismanniende su campu de s'òpera mea, finas a la fàghere unu libru de Moral, in ue dia istudiare *Sa Santidade umana, Sas Delìtzias de sa Terra* e sa brama nostra de immortalidade. Sas pàginas iscritas s'ammuntonaiant, su traballu avantzaiat semper prus lestru, e deo prosperaia de fortza e de allegria; finas a arribbare a su libru de sa morte, chi, foras de sa relatzione piedosa de s'agabbadura sua, est forsis su prus infustu de sa sorte umana.

Cando giai fiant belle che agabbados sos bator libros, m'intendia a intro su dispraghene de no àere mustradu sos doveres de sa gioventude, e pro custu mi so postu a iscrìere su de duos libros. Mentras lu fia iscriende, cun s'angùstia apretosa de l'agabbare, deo giai la notaia sa diferèntzia, de tema e de sentimentu, dae su primu esemplificare malincònicu a cudda apologia furiosa de sa puresa e de s'amore; però,

si dominaia puru sa tinta de sa pinna, lassaia andare paràulas de coordinatzione e de armonia cun su chi aia naradu in *Sas primas arbèschidas de sa vida*, mi fiat impossibile a parare sa màrtzia impetuosa de su pensamentu, afortida dae tres annos de investigatzione interna, de dudare de sos fundamentos de s'ànima mea, sos doveres de sa vida austera e de istrolicare cun perfidia a subra de su destinu supremu de s'òmine.

Pagu in antis de agabbare su primu libru, giai aia detzìdidu de istudiare, in *Sa Santidade umana*, non su cuntenutu ebbia de sa vida austera, ma s'ideale chi si depet acurtziare s'òmine in su momentu prus artu de su destinu suo. S'òpera si distanziaiat in presse dae su primu propòsitu, e si fia faghende unu libru de morale cun sa pretesa de regulare sa cunduta umana atachende sos problemas prus trascendentales de s'esistèntzia nostra. Sas ispeculatziones sunt, dae tando in dae in antis, pro su prus ogetivas, sos anèddotos autobiogràficos iscumparint de su totu, sa vida de babbu e mama abararat foras de su campu de osservatzione nou; ma belle gasi non nos depimus ingannare: s'òmine s'est postu a intro e a fundu finas a atzapare s'arena de su cumbatare prus ìntimu e, cun s'espositzione ordinada de sas cunditziones de sa santidade umana, chircat su cuntenutu ispirituale de sa pròpia vida sua.

Dae sas ùrtimas pàginas dedicadas a sa prima gioventude, e dae su cumintzu de su libru de sa santidade, at a filtrare su sentimentu dòpiu chi mi moviat su coro, minadu de angùstias, disamparu e misèrias, cando chircaia de torrare a fraigare a intro meu sa fide religiosa, e prenu de cuntzetzione segura e craresa de giudìtziu, cando pesaia su balore morale

de sas atziones meas. Mentras deo sentia chi intro de s'ànima mea s'afortigaiant sos printzìpios morales, chi una cunfiantza manna in sa balentia mea m'apranai a sos caminos de sa virtude, chi un'allegria ìntima s'imponiat cun impèriu irresistibile e iscantzellaiat lestra sas impressiones deprimentes e dolorosas, s'ascensione ispirituale mea a chirru de una s'ntesi religiosa no andaiat prus a subra de unu printzìpiu fritu de causalidade o de una sustàntzia ùnica e divina.

Est seguru chi deo non so su mere de su pensamentu meu, e chi su fràigu filosòficu chi est in me, pro ùmile chi siat, no l'apo seberadu cun sa determinatzione franca de su chèrrere meu, ma mi l'ant imposta sos òmines e sas cosas, su tempus e s'ispàtziu, sa lògica e sos sentidos, s'impèriu fatale de sa realidade. Deo mi movo a intro de sa cuntzetzione mea, e, pro cantu bi provo, non bi renesso a bi fàghere intrare su connòschere a Deus. Pro ite nàrrere fàulas? A totora chirco sa Divinidade, pòmpio sos sinnos suos in sa Natura, l'ascurto tocheddare a suta de su belu fuidore de sas meravìgias de su mundu. E no l'agato, nen m'istraco de la chircare, nen perdo su crèere nen su cunfiare chi carchi die l'apo a agatare.

Pro custu non mi potzo nàrrere àteu, ca s'ateismu pensat unu mundu a tesu meda dae sa presèntzia de sa Divinidade, e a mie non mi soddisfat custa idea. Si carchi bia so arribbadu a crèere chi non b'istaia prus a la chircare galu, no apo pòdidu abarrare cun su refudu istèrile, e sa boluntade de mi creare una fide s'est afirmada forte in me. In ue ses, segnore? Comente apo a fàghere pro lassare chi totu sas potenzialidades de sa vida mea s'infundant de te? In su coro meu b'at una religiosidade manna, in su pensamentu meu sas formas lògicas sunt arteradas dae sa potenzialidade de sas passionis, in totu sos amores e in totu sos atos de sa vida mea filtrat su senti-

mentu religiosu. E, pro cantu mi la giro, non bi potzo fàghere intrare sa connoschèntzia de Deus, in su cuntzetu meu.

Como bos naro chi sas osservatziones meas m'ant cumbintu chi, in sa tzivilizatzione nostra, sunt a mighias e a milliones sas ànimas che sa mea; est a nàrrere, sas ànimas chi, disponende de una religiosidade profunda, chirchen-de pro sa vida issoro unu cuntenutu ispirituale, si sunt bidas ispogiadadas fatalmente dae sa cuntzetzione intrea de Deus. Non so faeddende de su pensadore liberu nen de su materialista, chi si consolant cun s'ipòtesi mecànica de s'Universu: naro de sos òmines religiosos chi ant bidu iscantzellende·si dae sa cussèntzia sos dogmas de sa religiones issoro ponende·las a sa crítica de sa sièntzia. E dae custu nde deduo chi sa crisi presente de sa tzivilizatzione otzidentale est in custa *possibilidade* chi sa crítica iscientífica iscantzelle dae sa cussèntzia sa cuntzetzione de Deus, essende custa, pro sa matessi natura sua, atributu inarterabile de sa resone umana.

Custa *possibilidade* provat, a pàrrere meu, s'insufizièntzia atuale de sos dogmas religiosos, ca depende modificare, si non costituire issos a sa sola, totu su cuntenutu ispirituale de sa vida nostra, si esserent atuados in totu, aiant a prenare de su totu s'ànima nostra e, una borta intrados in issa, non bi diat a èssere peruna crítica possibile pro nde los bogare. Sas formas religiosas atuales, sos dogmas e sa cuntzetzione evangèlica sunt inferiores, a pàrrere meu, a sa capatzidade religiosa de s'òmine modernu; e cando custu at alimentadu s'ànima sua cun su cuntenutu de sa fide cristiana, galu l'avantzant desertos sos terrinos de s'ispìritu suo, bramas fortes meda sena soddisfatzione peruna; aspiratziones e angùstias e chimeras ispirituales chi li pedint unu Deus prus pagu istòri-

cu e prus umanu; una religione prus manna, chi prenet sa vida de a beru de su totu e nos fatzat transcendentis.

In totu custa òpera no as a torrare a atzapare àteras bortas meda, o letore, su propòsitu de discùtere sos problemas religiosos chi tenet pensados s'òmine de oe; e est sa beridade giusta chi si carchi bia si nde faeddat est pro s'intzidèntzia de un'istùdiu morale indipendente dae sa religione. Ti depia fàghere custas digressiones pro t'ispricare sa gènesi ispirituale de su libru, e comente est chi sa mustra sentzilla de esemprios, acumpangiada dae riflessiones morales, s'est fata unu fràigu interiore incaminadu a chircare unu cuntenutu ispirituale pro sa vida de s'òmine. Si pro bona sorte tua crees in Deus, non timas de atzapare ne unu pensamentu ne una paràula posta a posta pro ofèndere sa fide tua. Ti naro in beridade chi chèrgio petzi bìdere ite b'at in sa bonesa nostra; e, si b'agatas cale si siat cosa ofensiva pro sas creèntzias tuas, podes sighire a in antis, sena timòria peruna chi bèngiat a faltare sa prus ischintidda lèbia de su pensamentu chi m'est movende.

Custu est unu libru de ascensione, de fràigu in sas ruinas. Deo fia in sa soledade de unu mundu isperdidu, istrolichen- de in su bòidu pro agatare una roca in ue pònnerre sos pees, agitende a machine sos bratzos e sas cambas in sa vanidade de s'àera sutile. Cando, totu in una, acarende-mi in s'ànima mea, apu bidu sa roca bia in ue podia pònnerre pees e sartiare a su chelu. Bi fiat in me una facultade e un'inclinazione irresistibile capatze de giudicare sa bonesa o sa malesa de sos atos meos. Si pregontaia a s'inteligèntzia sa beridade de sa beridade, non faghia àtera cosa francu de mi dare normas de giudìtziu indetzisas e contradditòrias; però, finas si sa bolun-

tade mea non si faghiat atzione, sa sentèntzia fiat giai pronta, fatale e inapellàbile.

Su giudicare morale chi si produet in sa cussèntzia nostra podet cambiare cun su tempus, podet non currispòndere a su giudicare morale de sa cussèntzia umana, però est cosa segura chi semper s'at a prodùere comente consequèntzia inevitabile de s'atzione; dae chi s'est iscoberende in nois s'esistèntzia de unu printzìpiu permanente e ativu, chi non dormit nen reposat, chi est insensibile a sas tentatziones prus irresistibiles, chi no lu torchent nen s'òdiu nen s'amore, nen si ponet de coro modde pro sa gioventude, nen si faghet debìle cun sa betzesa. E custa bonesa, chi in me est una cosa tzerta e sòlida, gasi profunda e gasi ìntima chi si si diat pòdere iscobèrrere e analizare totu su cuntenutu suo, nos diat èssere possibile de ascèndere pro sa bia sua a sas s'ntesis prus artas de s'ispiritualidade umana.

Tenende cussèntzia crara de custa beridade – chi bi fiat in su mundu meu interiore unu printzìpiu ativu, firmu e seguru che roca –, su coro mi fiat sartiende de allegria dultze e aia beneitu amorosu cuddu traballu de sas primas pàginas de s'òpera mea, chi aiat ischidadu in s'ànima mea sa presèntzia crara de cudda cuntzetzione consoladora manna. Già non fiat andadu prus, a sa maconatza, in sas rotas arbitràrias de unu mare tempestosu, ca in ue bi fiat s'isula mea de terra firma, e in s'oru suo ospitale s'aperiat unu portu amparadu.

Comente Cartèsiu partiat dae su pensare suo, deo fiat partidu dae custa bonesa interna, chi est in me che ispighu de su cuntenutu ispirituale de sa matessi vida. Su pistighìngiu costante meu, dae posca de su libru *Sa Santidade umana*, no est istadu mai de cumbàtere sa fide de sos àteros, ma de m'as-segurare de a beru a beru de su chi bi fiat in sa bonesa mea; o,

sighende sa similitudine, de comente fiant sas terras de s'isula mea: de sa sinuosidade de sas costeras, de sos pranos e de sos montes suos, de sas funtanas e de sos rios chi la surcant, de sas prantas e de sas bèstias chi bi bivent.

Posca de iscriere custa òpera subra sa vida *austera*, cun tres annos meledende subra de su cuntenutu de sa bonesa umana, so arribbadu a mi formare unu cuntzetu de su destinu de s'òmine, de sas delitzias de sa terra e de s'immortalidade nostra. Deo dao unu balore relativu meda a sa forma de realidade e de seguresa obietiva chi cuntèngiat su cuntzetu de custas orientatziones vitales; petzi cunsidero chi sa craresa sua at sostituidu in s'ànima mea una confusione caòtica, e chi sa presèntzia in su mundu interiore meu megiorat e dignificat sa cundizione morale de sa vida mea.

Ma in totu s'òpera no ando prus addae. Custa est impresa de ascensione e de ricostruzione ispirituale chi si limitat a sos primos printzìpios de sa rinnovatzione. Non dudo chi est possibile intrare prus a fundu in s'istùdiu de sa bonesa umana, chi b'at parte de su cuntenutu suo non cunsideradu galu in s'òpera mea, e so seguru chi in su matessi òrdine de totu custos printzìpios, in sa sighidura de sa sustàntzia sua, s'at a agatare su mòlliu de sas creèntzias benidoras, s'essèntzia de sas beridades cordiales chi, in su tempus benidore, nch'ant a catzare su sidis religiosu de s'òmine.

Però como tèngio una netzessidade ìntima de reposu. Posca de su bolu, sos pees meos cherent tocàre a terra, custa realidade imponderabile, chi est reposu de sos sentidos nostros e portu amparadu de sa fantasia umana. E, gasi, sena mòvere sa mirada dae custu firmamentu insondabile a ue andant sos bramas nostras, nos ant a torrare sas fortzas in sa terra mama e las amus a recuperare gosende de sa delitzias suas.

Miguel de Unamuno narat chi nemos creet bastante pro chi non bi siat un'aizu de iscuridade dudosa in s'ànima sua, nen b'at òmine chi non creet tantu chi in carchi momentu de sa vida sua no apat intesu brusiende un'ischintidda lèbia de isperàntzia e de fide in s'ardimentu de su coro suo. Tando, intre sas duas alas de su crèere e de non crèere, no b'at soluzione de continuidade de a beru, ma un'armonia variabile de colores, semper sos matessi, chi andant dae sa beridade cordiale a sa beridade lògica, sena chi in variante peruna bi manchet, de su totu, nen sa lògica nen sa cordialidade. Totus creimus e non creimus, tando, e comente Coleridge naraiat a carchi persone devota: *bois non creides: bois creides de crèere*, deo mi permito de nàrrere a iscèticos meda: *bois non seis in-crèdulos: bois creides de non crèere*.

Narende chi deo intendia a intro meu una religiosidade manna, fia afirmende de crèere a su coro meu. Su chi b'at est chi sos sentidos no ant galu ischidu agatare s'immàgine de su crèere meu, nen su pensamentu s'est pòdidu riduire a un'entelechia de sa resone. Su crèere b'est, però s'inteligèntzia mea no ischit comente est nen comente b'est: su coro meu nd'est prenu e nde bessat e sa presèntzia sua dat unu sentidu profundu meda a sa vida mea, però, sa cussèntzia mea non tenet presentes sos atributos suos nen coòrdinat sos movimientos de su tocheddare suo suterràneu. Tue chi mi ses leghende, si mi cheres pònnerre fatu, t'apo a nàrrere dae custu momentu s'intententù nòbile de s'òpera mea: de custu crèere cordiale nd'est manifestatzione immaginabile e intellegibile sa bonesa nostra, e pro custu, chirchende s'essèntzia de custa manifestatzione de su crèere, immaginende sas formas suas, definende sa lege e s'ispiritu de s'operare suo, chistiono e intro in su mistèriu, e

nde bogò dae sas tènebras a sa lughe s'essèntzia e sas formas e sas leges umanas de custa creèntzia de su coro meu.

Però, si leghende *Sa vida austera* non b'agatas totu sa paghe e s'allegria ativa chi bi cherias agatare, no as a pòdere nàrrere chi deo ti trampo. Deo non chèrgio mòrrere sena àere torrada a fàghere crara sa cussèntzia de s'unidade mea cordiale, e custa est sa gherra mea, comente s'amore e sa pàtria sunt su reposu de su batalliare meu. Ma in custa òpera no ando prus addae dae in ue como como t'apo inditadu: cumintzo s'ascensione lassende a banda su pranu bascosu in ue mi praghia a istare, ando pro rotas prenas de delitzias e de nuscos de frores; e, finas si so a tesu dae su cùcuru, isco chi mi nche so acurtziende e non potzo abarrare a sa sola a sa festa mea: ti cumbido a mandigare sa frùtora chi si leat in caminu.

Depimus acrarare un'àteru cuntzetu pro non b'at a àere trampa peruna in sas promissas meas. Si ses un'òmine soddisfatu dae sas formas lògicas de su pensamentu, si chircas petzi su balore intelletuale de sas dotrinas, si in s'idea chi tenes de su cuntenutu de sa connoschèntzia umana non b'intrat àteru diferente dae sas beridades sestadas cun sa matèria prima de sos sentidos, as a agatare s'òpera mea prena de contradditziònes e de teorias chi non sunt cumprovadas dae s'esperientzia.

Est difitzile de ti l'ispricare cun tèrmines bastante craros, su pensamentu meu. Deo non potzo partzire, cun una linia assoluta e bene marcada, cudda parte de sa sustàntzia mea chi pensat dae sa chi non pensat; nemmancu t'apo a pòdere mustrare una molècula bia de su corpus meu chi esseret estrànea de su totu a sa formatzione de su pensamentu meu. Si m'esseret possibile de formulare una teoria de sa con-

noschèntzia umana, non diat ischire comente limitare a sas funtziones o òrganos ispirituales mutidas inteligèntzia, resone, immaginazione, pensamentu, cussèntzia, sa formatzione de sa beridade. Sas beridades chi sunt in me sunt su resurtadu e sa cumpenetratzione de totu sas fortzas umanas chi in me òperant. Si Bergson si fiat limitadu a sustènnere s'atzione de sa boluntade in sa gènesi de sa connoschèntzia, deo fia istadu de acordu de su totu cun sa teoria de Bergson; ma si li ponimus fatu meda, sarvamus s'*intellectualismu* pro nch'istrampare in su *boluntarismu*. Sunt sa carre e s'ispìritu, sa boluntade e s'inteligèntzia, s'amore e s'òdiu e totu sas passiones, sa resone e sos sentidos, s'immaginazione e su sentimentu, ogni organu cun sa funtzione sua e ogni funtzione cun sa lege sua, sos demiurgos de sa beridade cordiale; chi mentovo gasi pro los distìnghere dae sa beridade intelletuale frita e lògica.

In cadaunu de nois b'at unu pòsidu de beridades cordiales chi dant un balore e unu sentidu a sa vida sua. S'òmine creet custas beridades e dae issas nde bogat sa lege de s'operare suo; ma cando àplicat pro connoschèntzia issoro sa mecànica de s'inteligèntzia, gherat cun sa povertade de sos tèrmines, cun su rigore de sos fràigos lògicos, cun sa pertzetzione agreste de sos sentidos, gasi e gosi chi non semper b'at una corrispondèntzia assoluta intre sas beridades cordiales e sas beridades intelletuales in su matessi individu. Tando sa boluntade de s'òmine podet influire in su traballu de s'inteligèntzia pro l'isviare, comente la podent isviare sas passiones e finas sos prestigios de sa sièntzia. Però, est cosa segura chi si s'inteligèntzia nos dat isballiada o imperfeta sa beridade cordiale, chi est in s'ìntimu nostru, no est sa beridade intelletuale isballiada, imperfeta o contradditòria sa chi dat unu sentidu a sa vida nostra e sa chi detèrminat sa lege de s'operare nostru,

ma, *antis*, chi *foras* de sa *resone*, e *finas* contra a sa *resone*: s'ghit a *poderare* e a *valutare* su èssere nostru sa *beridade cordiale* chi s'inteligèntzia non tenet sa *balentia* de *cuntzepire*.

In *custa* òpera as a *agatare* sas *allegrias* e *sos dolores* meos, sas *bramas* de sa *carre* mea e de s'ispiritu, su *fogu* de sa *passione* in *sos amores* e in *sos òdios* meos, *nàschidos* dae una *boluntade imperiosa* de *chistionare* de sas *beridades* chi *dormint* a *suta* de su *livellu* de sa *cussèntzia*. Cando, *sighende* su *rastru* de una *beridade cordiale*, mi so *bidu* *acaradu* a una *contraddizione lògica*, apo *sartiadu* *impetuosu* sa *contraddizione*; cando *sos lìmities* de sa *sièntzia isperimentale* mi *serraiant* sa *rota*, apu *giumpadu* sa *muràllia*. Si apo *intesu* chi *nde tiraia* *carchi cosa* dae sas *potenzialidades profundas* de s'èssere meu, non so *abarradu* sicu a *cumprovere* si sas *paràulas* e sas *immàgines* o *sos fràigos* *teòricos* si *oponiant* a *sos dogmas* de sa *religione* o a sas *iscobertas* de s'inteligèntzia umana.

Como chi est como deo penso chi *sos errores* *mannos* de sas *edades coladas* tenent unu *balore cordiale* *superiore* meda a *paritzas beridades* de unu *cuntenutu* chi *siat formale* e *lògicu* *ebbia*, ca *fiant* sa *manifestatzione mostruosa* de sas *fortzas suterràneas* chi *buddiant* *tumultuosas* in su *coro* umano. No *abarres*, *duncas*, *cumpàngiu amàbile*, a *cunsiderare* su *balore intelletuale* de sas *dotrinas* de su *libru* meu, chi *podes* *sighire* *passende* si est chi *las bides* in *contraddizione* *crara* cun s'istadu *presente* de sas *connoschèntzias iscientificas*, e *tene presente* chi *mancu* deo mi so *pensadu* de ti *cumbìnchere* de sa *solidesa* de *cuddu balore*; ma *lea* sas *paràulas* e sas *formas* e sas *dotrinas* *comente* *ainas* *pro chircare*, in *sos pòsidos* de sa *bonesa* umana, unu *cuntenutu ispirituale* *pro sa vida* nostra.

Forsis ti fiat pràghidu de prus reposare sighende su critèriu de carchi iscola, de manera de non dèpere fàghere un'istùdiu prèviu de sa connoschèntzia e andare deretu a s'obietivu primu de s'òpera. Ma custu, a parte de mi ligare a un'impignu intelletuale, petzi m'aiat aorradu pagas pàginas de custa introdutzione, e chi no ant a tènnere àtera torrada in cuddas craras e sentzillas chi como ant a sighire.

Est possìbile chi su motu *pragmatismu* ti siat bènnidu in pensamentu cando fias leghende sas paràulas impretzisas e breves chi apo dedicadu a sa connoschèntzia umana; però, si tiras a in antis, luego luego mi penso chi ti nd'as a ismentigare. De ogni forma e manera in su pragmatismu, cumintzende dae su prus puru de C.S. Peirce, chi dat a sa connoschèntzia unu balore istrumentale comente mèdiu de atzione; sighende cun *s'umanismu* de F.C.S. Schiller, chi cheret cumprèndere unu mundu de esperièntzia umana cun sos mèdios de s'ispiritu umanu; e andende finas a William James, Le Roy e Poincarè, chi dant a s'inteligèntzia carchi balore de connoschèntzia, b'agatamus semper unu printzìpiu de arbitrariedade e de nominalismu, pagu interessu a cunsiderare su mundu reale, una negatzione o isvalutatzione de sa potenzialidade intelletuale e una valorizatzione de sas consequèntzias e de s'utilidade de su fatu iscientificu, chi andant contra a sa lege de su pensamentu meu.

Su pragmatismu rapresentat, in generale, una protesta contra a su cuntzetualismu tedescu, contra a s'invasione de s'intellectualismu, esaltadu pro sos triunfos istraordinàrios de sa mecànica e de sa crítica; però, mi so timende chi, in manos de àteros òmines de su Nord, pro cantu si esàgeret su balore de usu o de utilizatzione de sa connoschèntzia, si perdat in un'àteru cuntzetualismu chi l'intzurpet sa visione de sa reali-

dade. S'inteligèntzia latina nostra si callentat pro sas formas plàsticas e pro sas immàgines cuncretas de sas cosas, non tenet àteru francu de s'abbandonare a issa etotu pro si sarvare dae su verbalismu; e finas si, in sa formatzione de sas beridades cordiales, creimus nois chi b'intervenint totu sas fortzas chi ìntegrant sa vida de s'èssere umanu, non pro custu negamus s'etzellèntzia e sa preminèntzia de sa facultade intelletuale in sa rapresentatzione de sas beridades chi intrant in su campu de sa cussèntzia umana.

Mancu in s'òrdine de sa creèntzia mi potzo acurtziare cun iscola pragmàtica peruna de sas chi a ùrtimu si sunt bidas confùndidas in sa denominatzione insustantziale de *modernistas*. Nen su *moralismu* de Matthew Arnold, totu prenadu dae unu sentidu de s'àtera vida; nen su *fideismu* de Mènègoz, chi finas si reconnoschet chi sa fide s'acumpàngiat a rapresentatziones, immàgines e creèntzias, afirmat chi depimus èssere giudicados non pro sas creèntzias, ma pro sa fide; nen su *simbolismu* de Loisy, chi dat su caràtere de sìmbulu de una beridade assoluta a sa fòrmula eclesiàstica, posca de sustènnerre chi no est beridade in assolutu pro comente non definet sa realidade prena de s'ogetu chi rapresentat, renessent a soddisfaghère sas esigèntzias de su coro meu. Totu custos òmines narant de crèere in su chi narant, e pro me sunt crìticos ebbia chi s'ant fatu s'arma issoro pro sighire a criticare, e chi a pustis de una crìtica distrutora, ant chertu sestare s'illusione mai realizada de rivestire de formas lògicas e de immàgines imaginàbiles dae unu puntu de bista umanu sa beridade cordiale, suterrada in sas tènebras de sa subcussèntzia.

Pro custu podet èssere chi chistiono e traballo allegru, mentras sa vida colat, cun sa fide chi, ponende-bi totu s'ànima mea, apo a recuperare s'unidade cordiale mea in antis de

mòrrere. Si mi cheres sighire, non timas chi nos perdimus in sas sutilesas arbitràrias de una betze originalidade chircada. Cantu prus intro in me, prus pagu m'agato. Est in sa parte de foras chi dòminant sas bariedades individuales, però, a manu a manu chi falas in sas profundidades profundas de su tue tuo, t'as a agatare prus uguale a sos àteros òmines, finas a ti pèrdere in sa sustàntzia comuna de s'ispètzie umana. A bi cheres bènnere? Deo ti do su frutu chi m'est prus caru in sa vida, in custa òpera traballada mentras naschiant e creschiant figios meos, in s'edade chi Dante mutiat de su mesu de caminu de sa vida nostra, pro unu tempus de sorte rinnovada.

E como, anda, faghe-ti mannu, libru de su coro meu. Petzi su pensare chi no apo a traballare prus in sas pàginas tuas, mi resurtat comente chi si m'esseret agabbende custa ditza tranchilla chi, mentras a cada festa t'iscrìia, nde falaiat in domo nostra cun sa dultzura prus dultze. Dae cras m'as a faltare; ma sos ogros meos e sas bramas meas e sos afetos meos non t'ant a faltare meda si, intrende in manos de sos àteros òmines, los cunfortas, los consolas e prenas sa carena issoro de dignidade e de nobiltade¹⁰.

10) Segundu Joan Coromines, una nota autògrafa posta in s'originale inditat sa data 1ª die de santandria de su 1908. [n.d.t.]

Sa morte austera

SA MORTE AUSTERA

Sa morte austera

CAPITULU I

In sa pratza manna de su Parcu bi fiant oto o deghe mìgia persones bestidas de colores craros e elegantes, cun sas caras riende e su coro allegru. A subra de sa gente si bidiant sas banderas de sos sòtzios patriòticos, e una grefa de giòvanos a berrita cantende una cantzone betza de monte.

Nois, cun mama, mugere e fìgios, amus atraessadu su muntone avolotadu de gente e nos semus intesos tocados meda. Unas cantas piseddas sunt coladas brinchende cun sos amrados issoro a manos tentas, mustrende totu sas dentes biancas in mesu de lavras rujas che sàm bene. Àteros faghiant bandera, andende dae unu logu a s'àteru sena parare mai, chistionende e cramende-si a nùmene cun boghes sonantes che prata. S'est intesa una mùsica sentimentale, guvernada pro sa tenora¹, e sos giòvanos e sas femineddas si sunt mòvidos currende pro si dare sas manos e ballare sa sardana a tundu.

E sa morte, tando? De cuddas oto o deghe mìgia persones bestidas de colores elegantes e craros, chi ballaiant custu sero in sa pratza manna de su Parcu, siat de balladores siat de balladoras e siat de sos acumpangiantes chi los ammiraiant, dae como a chentu annos b'at èssere petzi su prùere pudrigadu de sas sepulturas o sas fossas nudas in sa terra. Sos amrados de càvanas rosadas e coro gentile, chi como sunt vibrende de amore, ant a èssere betzos in antis sena dentes nen pilos,

1) Sa tenora est che una tzaramella, istrumentu musicale a àera, cun sa campana de metallu. [n.d.t]

càrrigos de frunziduras e disingannos, finas a mòrrere e a s'iscontzare pudrigados in sas tènebras. E forsis tando at a bènnere a ballare a sa pratza manna de su Parcu una multitudine – bestida de àtera manera, cun àteros dillìrios e sentimentos, sena ne unu pensamentu de amore pro sos chi ballaiant custu sero, indifferente a s'èstèntzia nostra, chi at a èssere ignorada – disposta a su tempus suo a sartiare allegra, a s'innamorare e a s'ispassiare. E un'àtera bia b'at a èssere a chie s'at a pregontare che a nois: e sa morte, tando?

Cudda multitudine si cumportaiat in modu immortale. Cantaiat cun allegria sintzera, ballaiat cun gravidade pasada e amorosa. Deo l'intendia, cun totu sa friolera sua, forte e segura meda de non dèpere mòrrere. Non bi si bidiat s'egoismu de su praghare fuidore, s'angùstia sensuale de sas oras bellas chi no ant a torrare prus. Cudda multitudine pariat chi teniat una cuntzetzione filosòfica de sa vida immortale, e assagiaiit, in modu grave e dultze, un'ora de gosu, chi fiat pretzisu de torrare a bìvere. E sa morte, tando? Milla una pregonta banale, leada dae sos libros nieddos de turmentu, cherta e essida dae unu misàntropu professionale, sabiesa puerile, contra a cudda gente chi dantzaiat cun gravidade firma.

Cadauna de cuddas oto o deghe mìgia persones, torrende a domo, at a sighire a si cumportare cun su matessi sentidu de immortalidade. No at a pensare chi est iscraa de sa morte, e l'at a dispònnere totu pro un'èstèntzia indefinida. At a distribuire sa richesa attuale sua pro chi li duret pro semper; at a bufare e a mandigare, non pro su sidis nen pro su famene, ma mescamente pro sighire un'òrdine de rinnovamentu chi non tenet fine, e in sa cumpangia ìntima de sa famìllia at a guvernare sos afetos de su coro suo escludende su sentidu de sa durada.

Sa domo de s'òmine non rispondet a sa limitatzione de sa vida sua. Sa pedra e su ferru e su tzimentu, sas bigas, segadas dae sos àrbores prus fortes de su padente, sunt postos paris pro un'esistèntzia indefinida. Sas piràmides egitzianas s'artziant oe a subra de s'arena comente espressione de unu cuntzetu immortale de s'esistèntzia. Finas sa pinneta de su pastore est fraigada cun su màssimu de resistèntzia chi li potzat dare s'òmine solu e errante.

In ue est s'egoismu furiosu chi diat impònneru in s'ànima nostra sa seguresa de un'annichilimentu pròssimu? Totu sos sentimentos prus nòbiles de s'òmine tenent a fundamentu, no una durada curtza o longa de sa vida, ma una fide vaga in s'immortalidade. Sa glòria est una brama chi non tenet limite in su tempus, e, pro s'amore de sa pàtria, allargamus sos sentimentos de su coro nostru a sas edades coladas, e traballamus e morimus pro unu benidore a tesu a tesu. In sa fùria tenebrosa de s'avaru, chi gosat cuntemplende sas monedas ammuntonadas e intendet gelosia de s'oro suo, a sa manera de s'amante gelosu de sa fèmina ermosa adorada; b'at una bella discunfiantza in su mòrrere e unu dare balore immortale a sas cosas típicas de sa vida.

Si s'òmine si cumportat in manera immortale est ca tenet in su coro una fide indistrutibile in s'immortalidade sua. Diat èssere a falsificare, pro resone filosòfica o religiosa, custu sentimentu umanu fundamentale, a lu pensare limitadu a una trascendèntzia panteista pro posca de sa morte, o de sa sobrevivèntzia de s'ispiritu nostru, chi a s'ùrtimu benit a èssere una forma ispetziale de panteismu. Sa creèntzia chi bivet in su coro umanu – ischidada e cussiente in s'òmine comunu, corcada a suta de sa massa portentosa de sos sistemas, in su sàbiu – est sa sighidura de s'esistèntzia finas in sa morte, cun

totu sos sentimentos e atributos de sa vida nostra corporale e ispirituale. Sa *Cummèdia* de Dante est una cuntzetzione umana meda, mescamente in sa descritzione de s'Inferu e de su Purgatòriu, in ue sa cundizione de sas ànimas cundennadas currispondet cun sa pluralidade de sentimentos chi formant sa trama de sa vida nostra.

Faeddende de custa creèntzia indistrutibile penso in su fatu positivu foras de ogni cuntzetzione metafisica. Est unu fatu chi nois creimus pro fortza in s'aparèntzia e fintzione de sa morte, e tantu est gasi chi a cada momentu sacrificamus su praghère fuidore a s'impèriu de su sentimentu inevitabile de immortalidade. Ma sas religiones positivas atuales non nos presentant su sìmbolu esternu bastante ampru pro cumprèndere s'intensidade de su sentimentu nostru. Su chelu e s'inferu, sa sarvesa de sas ànimas e su giudìtziu in sa badde de Giosafate, sunt cuntzetzioni non bastantes pro su coro nostru. E s'òmine, in dae in antis de sa debilesa de sa s'ntesi, òrfanu de s'immàgine bia e potente, non bidet chi abarrat in isse su sentimentu de una vida immortale.

Dae in ue benint s'èssere nostru e sa sustàntzia de s'èssere nostru? Comente resistit sa personalidade posca de sa morte? Amus a agabbare in unu regnu ispirituale sena pèrdere sos atributos de custa vida, o nos torramus a incarnare un'àtera bia pro ismentigare de su totu sas incarnatziones coladas? Si pro sa lògica de su pensamentu nostru cuntzepimus s'èssistèntzia de unu mundu ispirituale, cale rappresentazione de s'ispiritu nostru abarrat in custu mundu a pustis mortos? Millu unu campu fecundu de imbentos religiosos e profanos; però, inoghe non nde faeddamus, e nos limitamus a sustènere chi in su coro de s'òmine b'at una creèntzia, indistrutibile e inevitabile, in s'immortalidade sua.

Custa osservazione non nos narat, però, totu su chi b'at in s'ànima nostra benende a su problema de sa morte. Sa vida nostra at tentu unu cumintzu, però, su sentimentu de no àere bìvidu in antis de cumintzare sa vida nostra no est, pro issu ebbia, càusa de dolore. Pro cantu s'òmine bivat cun una fide profunda, nàschida in sos fundales de s'incussèntzia, chi lu faghet cumportare comente chi esseret immortale, est indubitabile chi su pensamentu li dat s'idea crara de sa morte sua e chi dae custu pensamentu li benit una pena inconsolabile. Si cumportat comente chi esseret immortale, e custu est sa càusa de sa visione primorosa sua de s'esistèntzia; però, ischit chi depet mòrrere, e custu est sa funte inarrestabile de su dolore suo.

Como, totu paris, amigos meos, nos aventuramus in un'ipòtesi pro risòlvere sa contraddizione paradossale de s'esistèntzia nostra. Ponimus ca b'at petzi un'èssere cun vida, un'èssere chi no est nàschidu e nen chi at a mòrrere, e chi rapresentamus sa sustàntzia sua cun una lìnìa infinida, tando sena cumintzu e sena agabbu. Sa cundizione de s'immortalidade sua at a determinare totu sas partes de sa sustàntzia sua, gasi e gosi chi cada puntu de sa lìnìa nostra at a èssere espressione de una molècula dotada de totu sos atributos de s'immortalidade. Duncas, una bia bene determinados e fìsados sos atributos immortales de sa sustàntzia, si faghides a piculeddos sa lìnìa e a cada pìculu li assignades printzìpiu e agabbu, sena arterare sos atributos betzos, ais a tènnere un'immàgine de s'esistèntzia umana, chi intre su nàschere e su mòrrere at èssere e s'at a cumportare comente immortale.

S'òmine chi arribbat a sa santidade guvernata su pensamentu suo pro s'impèriu de sa sustàntzia sua, e sa fide de su coro suo arribbat a èssere su pensamentu de sa vida sua. Pro custu semus ammirados de comente si faghet visibile una

potenzialidade incuntrastàbile, sorre de cudda chi movet sos isteddos de su chelu. Pro oposizione a s'òmine santu ais a agatare unas cantas ànimas ispèrdidas, ca sa sustàntzia eterna issoro bivet ammontada dae formas contingentes, arenada in sas tènebras de sa morte. Su pensamentu issoro est sa cadena de s'iscraitùdine issoro, su tzugru issoro, sas manos issoro e sos pees issoro abarrant sicos che pedra inserrados a su suplitziu de un'istrolicare funestu.

Cando fia minore l'apo colada custa malattia de sa morte. Essende dae iscola pregontaiat a sos àteros pitzinnos si non pensaiant chi una die amus a mòrrere; chi sos ogros issoro si diant a serrare pro semper, e chi diant agabbare in s'iscuru; chi non diant torrare a bìdere ne a babbu ne a mama, e chi sos muros amados de sa domo issoro no los diant protègere prus. Issos m'abaidaiant cun sos ogros mannos bene apertos, e si nche torraiant a giogare sena rispòndere. Oe puru, cando mi nd'ischido cun sos mermos paralizados e mi benint pantasma pudrigados, allutos de lughe infernale, una malinconia vaga m'anneat su coro e sento chi mi fatzo betzu e chi apo a mòrrere.

Dae custu cuntzetu de sa morte e de s'immortalidade si nde concruint diferentes règulas de cunduta. Sa prima est chi, pro bìvere in santidade, non tenimus bisòngiu de nos disciplinare cun sa presèntzia costante de sa morte in s'ispiritu nostru. Pro bìvere in santidade nos depimus cumportare segundu sa lege prus ìntima de sa natura nostra immortale, afortende sas columnas vitales de sa virtude nostra, chi su cunsideru de sa morte diat debilitare. Si su pensamentu tuo ti nde leat a s'ispissu meda a istrolicare subra de sa morte, pensa chi ses malàidu, e chi sas potenzialidades prus ignòbiles de s'organismu tuo ti cherent guvernare. Pesa sa mirada tua ba-

lente a sos ideales prus puros, apunta-la a intro de domo tua, càmbia sas bigas chi si sunt pudrighende, sana su coro infetu, e sa fide immortale chi vibrat in su prus profundu de s'esi-stèntzia umana t'at a torrare che unu cordiale ditzosu meda.

Si sa sustàntzia nostra si cumportat cun naturalesa comente chi esseret immortale de a beru, no agato sa resone de mi contrapònnere a custa inclinazione pura de s'èssere nostru mancu si un'esperientzia de su pensamentu nos asseguret sa tzertesa de sa morte. Lassamus a sos teòlogos s'ispricatzione de su chi colat in antis de sa nàschida e de su chi amus a èssere a pustis mortos, e nos cuntentamus cun su ischire chi mentras duret sa vida nostra, comente ogetu de connoschèntzia, òperat in nois una fortza immortale. E custa fortza, superiore e anteriore a su pensamentu, at a poderare a totora sos atos nostros, dae in ue benit una règula de cunduta chi signalat a sos òmines, comente a ideale de sa virtude, a si cunformare a su chi siat espressione o derivatzione de su sentimentu de immortalidade.

A prus de s'esperientzia esteriore, si podet nàrrere chi totu sos dolores físicos agiuant a fissare in sa cussèntzia nostra sa netzessidade de mòrrere. Deo bido chi m'est mortu babbu, chi m'est mortu unu figiu e chi cada die mi morint amigos e gente connota chi non torro prus a bìdere, e custu pensamentu mi sestat sa cussèntzia de sa morte. E, cada borta chi unu dolore fisicu mi faghet intèndere chi so unu totu cun sa carena, mi antìtzipat sa seuresa de su mòrrere meu. Est chi su corpus nostru at a mòrrere a bellu a bellu, posca de una bella cantidade de annos; at a bènnere una die chi issu est belle che mortu ma, pro unu pagu aizu, cudda sustàntzia nostra chi operaiat comente chi esseret immortale, at a cunservare in nois, in totu sa puresa sua, sa fortza de s'immortalidade.

Est, duncas, ammirabile de a beru a beru e prena de nobiltade, custa fortza chi àtuat in sa sustàntzia umana, e persistet contra a sos atacos de s'esperientzia e sos avisos pèrfidos de su dolore. E si sa cussèntzia de sa morte est òpera superfitziale de su pensamentu e de su pudrigore de su corpuumanu, comente at a èssere possibile mai chi custa cussèntzia potzat bìnchere contra a cudda fortza ammirabile e prena de nobiltade?

Millu chi torramus un'àtera bia a cudda concrusione gai posta in su libru de sa *Santidade umana* e in cuddu de sas *Delitzias de sa terra*²; custu est, cumbenit a cunservare sa salute de su corpus pro assòlvare a s'ispiritualidade prus pura, ca si nono sa fortza immortale chi in nois àtuat at a èssere iscunsertada a fundu dae su dolore fisicu, comente a antitzipu de sa tzertesa de sa morte. E deo non potzo immaginare una persone prus privada de ogni austeridade, prus ignòbile e impura, de cudda cunvèrtida in unu sepurcru biu de un'ànima chi aperit a totora cun sa tzertesa de mòrrere. A intro suo sos bermes ant a antitzipare su rosigare issoro, e ogni ambizione gloriosa si l'at a pudrigare e s'at a fagherere istercu apestante.

2) Coromines s'est riferende a sos libros tres e bator de s'òpera sua *La vida austera*; bide sa *Nota de s'editore*. [n.d.t.]

CAPITULU II

Su male de sa sabiesa no at lassadu a sos òmines su gosu tranquillu de custa immortalidade ìntima de s'operare suo. Bi nde fiat bastante cun su de si lassare bìvere cun dultzura, de s'abbandonare a s'energia eterna chi àimat sa sustàntzia umana, pro èssere de a beru immortale: de deghe oras, noe de s'esistèntzia nostra. Ma su dolore e su pensamentu, antizipende-li sa sensazione de sa morte e faghende-li presente sa tzertesa benidora, si sunt mòvidos istrolichende sas ipòtesis prus fantàsticas pro risòlvere custa antinomia de sa morte nostra cun s'operare immortale de sa sustàntzia nostra.

Non b'at bisòngiu de faghene un'istòria de su cuntzetu de sa morte e de s'immortalidade pro iscrìere unu libru su-bra de sa cunduta umana. Ma nd'amus a tènnere su bastante ammentende calicuna de sas ipòtesis fundamentales pro tramìtere s'idea chi tenimus de s'esistèntzia nostra, e andare a in antis dae inoghe pro nos agiuare a concruire sa prus ordinazione austera de sa vida nostra.

Custas sunt sas paràulas de Anassàgora, cunservadas dae Simplìtziu, in su cummentàriu suo a sa Fìsica de Aristòtele: «Sos gregos tenent un'idea farsa de su chi issos narant nàschere o mòrrere. Nudda naschet nen morit, ma cada cosa si format pro misturu e agabbat de èssere pro seberadura. Tando, in contos de nàschere fiat bonu de nàrrere a s'agregare, e in contos de mòrrere, a s'isòrvere».

Est ca pro isse totu s'universu fiat cumpostu de corpùscu-

los elementares, *homoimeriai*, chi s'assimigliaiant totus. Custas *homeomerias* esistiant a printzipiu in s'istadu caòticu e, eternas e indiscumponibiles comente sunt, s'agregant e s'isòrvent pro s'atuazione de un'inteligèntzia, *nous*. Un'ispètzia de custos agregados, duncas, sunt sos òmines, a sa matessi manera chi totu sas cosas de su mundu: formas fuidoras chi torramus a èssere in su mòrrere. Deo mi figuro chi, cuntzepida gasi, s'esistèntzia nostra, non lassat in su mundu, posca de sa morte, àteru si non s'impressione fuidora de sa forma colada, che su marcu de sa manu nostra a subra de su muntone de farina bene posta in antis de èssere carriada e inforrada.

Custas ideas de Anassàgora incruint unu sentidu profundu, chi diat àere ghiadu sos gregos a sa cuntzetzione de una vida giai immortale in s'operare suo, finas si limitada dae sa morte. Sos corpùsculos eternos, indivisibiles, assimigiantes a issos matessi, mòvidos e animados in s'ispàtziu dae un'*inteligèntzia* chi tenet sa sabiesa, sa potèntzia, sa grandesa, s'energia libera e ispontànea, depiant cunservare in s'agregadu de s'esistèntzia nostra un'ammentu ìntimu de sa natura immortale issoro, cunsiderende comente lege fatale etotu sa disgregatzione benidora.

Sas paràulas cunservadas dae Simplitziu risponent, però, a un'idea materialista de sa vida, a un'ispricatzione fisica de su mundu. Sos òmines non rapresentant, in su nàschere, s'avenimentu de un'èssere nou, ma sa formatzione de un'agregadu nou, nen tenet àtera trascendèntzia sa morte issoro chi cudda naturale de ogni disgregatzione. Sos corpùsculos elementares chi los formaiant no ant a mòrrere; àteros agregados noos s'ant a formare in s'ispàtziu, pro s'isòrvere cando agabbat s'ora issoro, de sa matessi manera chi sa nàschida no implicat creatzione, ca nudda si faghet dae su nudda, nen sa

morte cheret nàrrere annichilimentu, ma petzi disgregatzione de elementos perduràbiles.

Epicuru at antitzipadu sos tempos modernos, de positivismu iscuru, cunsiderende s'òmine che una forma fuidora, unione solidària de s'ànima e de su corpus, chi naschent, creschent e imbetzant paris, e tando ant a mòrrere in su matessi tempus, cando sa vida de s'ànima e sa de su corpus ruent a suta de su domìniu de fortzas ruinosas. In sa teoria sua de su gosu, Epicuru cunsideraiat chi non b'aiat càusa de perturbamentu gasi pèrfida e terribile che sa timòria de sa morte, e pro custu cada bia chi faeddat de su mòrrere tenet s'ùnicu propòsitu de evitare a su sàbiu su dannu de sa fortza derruidora de custu perturbamentu.

Custas sunt sas paràulas de Epicuru: «Sa morte pro nois no est nudda, ca su chi s'isorvet mancat de sentimentu, e su chi non sentit non nos pertocat... Abitua-ti a cunsiderare chi sa morte no est contra a nois, ca siat su bene siat su male benint dae su sentidu, e sa morte est sa privatzione de custu sentidu. Gasi, sa connoschèntzia perfeta chi sa morte no est contra a nois nos permitit de gosare de sa vida mortale, sena li depère annàghere tempus indefnidu, ma ispogende-la de s'amore pro s'immortalidade. Tando, non b'at nudda in sa vida chi inchieta a chie siat seguru chi no est unu male a sessare de bìvere. Gasi, alabadu at a èssere a chie nos naret come isse timet sa morte, non ca lu faghet tristu su pensare a issa, ma ca ischit chi at a bènnera; ca su chi non t'iscunsertat como, t'at a iscunsertare de prus e prus male in antis de bènnera, si no est pro opinione vana. Sa morte, tando, su prus male orribile, non nos pertocat pro nudda, ca mentras bivimus nois issa non benit, e cando benit issa nois non bivimus prus. Tando sa morte no est contra a sos mortos nen contra a

sos bios; ca issa est pro sos chi non bi sunt prus e pro sos chi bi sunt galu issa no est».

Epicuru non creiat in àtera vida si no in custa presente, ne in àtera lege de s'operare si non sa de sa natura mortale nostra. Su poeta Lucretziu, chi si cunsideraiat epicureu, nos faeddat de sa vida comente fracca chi sos èsseres si passant dae s'unu a s'àteru, pro nde mantènnere eternu su lugore. No essende·bi un'àtera vida, no b'at àteru fràigu pro sa carre nostra, nen pro s'ispiritu nostru, nen pro sa figura nostra, e sunt fintziones fantasmagòricas s'*Hade* de sos antigos, su *Tiau* de sos egìtzios, su *Xeol* de sos giudeos e s'*Inferru* de sos cristianos. Si sa vida est gasi curtza de durada e non b'at nudda ne in antis ne a pustis de custa vida, s'ùnica règula de cunduta est sa de si cunformare cun sa tzertesa de sa morte e non si dispràghere sena timòria de s'inevitabile. Su gosu s'at a mesurare dae s'intensidade e non dae sa durada e, essende custu gosu sa finalidade de s'òmine, diat èssere a lu mancare, custu de persighire de badas un'immortalidade impossibile (cun s'amargura chi non duret prus) chi dat s'amargura de sa paga durada sua.

No isco ite t'at a colare, nòbile cumpàngiu, cando ti firmas a cunsiderare custu cuntzetu de sa morte chi t'isprangat s'isperantzia de unu destinu generosu. Sa carre nostra e s'ispiritu nostru naschent e morint in su matessi tempus, e òperant cun sa matessi lege de natura contingente, e nos ghiant pro una finalidade curtza. Gasi no abarrat àtera nòbilesa de cudda nàschida dae su gosu comente a coniugatzione prus bella de s'energia perdurabile nostra. Deo t'apo a nàrrere chi su coro si m'est oprimende, e chi una potenzialidade ispirituale, residente in intro meu, si bortat avolotende contra a s'abusu de una filosofia fritta e intelletuale, sestada a subra de

giogos de paràulas, chi isfigurant sa realidade a suta de s'aparèntzia de una lògica incuntrastàbile.

E sa morte, tando? Como emmo chi benit a bene de pregontare: e sa morte, tando? Dae ite l'at a bènnere a s'òmine sa timòria punghidora de sa morte? No est su dolore de sa suferèntzia ne est su chi colet in s'ora de mòrrere su chi nos iscunsertat; mancu l'assustant, a s'òmine de sos tempos nostros, sas penas de s'inferru, nen sa malinconia prus lèbia de su purgatòriu. Su prus tràgicu in sa vida umana est chi non nos podimus evitare una brama sustantziale de immortalidade; e chi, in dae in antis de sa contingèntzia inevitabile de sa morte, s'ispìritu nostru abarrat in modu ispantosu indetzisu intre un'esistèntzia isconnota de ultratumba, e s'ipòtesi de un'annichilimentu irrazionale.

Sa resone nostra est immortale, e pro custu, s'enigma de sa morte, est sa càusa prus poderosa meda de su "male de terra" nostru. Dae inoghe benit chi sa resone umana apat dispostu semper sa potenzialidade divina de imbentu sua in nos rapresentare sa persistèntzia benidora e eterna de s'èssere nostru, ca operende gasi si movet cunforma a sa natura sua.

Forsis m'as a pregontare: – Però, de a beru est chi morimus?

Finas a como, amigu nòbile, no apo cumpresu sa netzessidade de rispòndere a custa pregonta.

Sa morte austera

CAPITULU III

Gasi cumintzat su *Libru de sos Mortos*³: «Oh Osìride, trau de

3) Custu primu capìtulu de su *Libru de sos Mortos* currispondet mègus e de prus chi non un'iscritu meu resonadu a subra de una teoria de s'immortalidade in s'Egitu antigu. Pro custu nde l'apo leadu dae una traduzione de su papiru de Torinu fata dae Paul Pierret, e non penso de l'ispricare meda. Sos iscribas de sa casta satzerdotale copiaiant in unu ròtulu de papiru unu testu antigu de orìgine divina, chi cun su tempus at sufridu muntones de annantas e variantes.

Su nùmene de su mortu lu lassaiant in biancu, e bi fiat postu comporende-lu pro l'impitare. S'ànima de su mortu, cunvèrtida in un'Osìride nou – e pro custu, cando su libru faghet riferimentu a su mortu s'at pònnere s'Osìride nou... – nche fiat ruta in s'Amenti, emisfèriu inferiore, e, sighende sas istrutziones de su libru postu a intro de sa fascadura de sa mùmnia, a subra de su petus o a suta de su bratzu, podiat èssire a de die, comente su Sole, dae sa regione suterrànea. Custu capìtulu chi tratat de s'èssida a de die si depiat mutire sa die de s'interru pro «intrare posca de èssere essidu». Su mortu, in s'apoteosi sua, s'identificat cun Thot, s'inteligèntzia diretora de su mundu, e faghet sas primas invocatziones. Posca colat pagu pagu pro totu s'esistèntzia in s'ultratumba de s'òmine giustu; arribat a s'Òvest, e si sutaponet a su giuditziu, chi lu deccrat puru, in dae in antis de Osìride, si pesat comente unu deus biu, resuscitende in Horus, e atraessat su chelu assimigende-si a Ra, ca dae sa mutilatzione sua naschent sos deos; a pustis colat a su Nun, abissu tzelestiale, e torrat a su Tiau, campu de sa curta noturna de su Sole, ispàtziu chi unit s'orizzonte otzidentale a s'orizzonte orientale de su chelu; cun custu s'assimigiat a Osìride, e a s'agabbu si assòtziat a sos deos e si setzit in mesu de issos.

Gasi s'òmine giustu non fiat immortale ebbia, ma intraiat e essiat dae sa tumba, l'aperiant sa buca, li lassaiant su coro, si li cunservaiat sa memòria. Totu nos faghet crèere chi s'esistèntzia de ultratumba fiat, pro

s'Amenti, narat Thot, oh re de s'eternidade! Deo so su deus mannu in sa barca divina; deo apo gherradu pro tene; deo so unu de sos capos divinos chi torrante a beridade sa paràula de Osiride contra a sos inimigos suos, sa die de pesare sas paràulas. Sos cumpàngios tuos sunt sos cumpàngios meos, Osiride! Deo so unu de sos deos nàschidos dae Nut, chi destruent sos inimigos de s'Immòbile de coro⁴, chi pro isse impregonant sos contràrios suos. Sos cumpàngios tuos sunt sos cumpàngios meos, Horus! Deo apo gherradu pro tene, deo so intradu in sas filas a curtzu tuo.

Deo so Thot, chi torrante a beridade sa paràula de Horus contra a sos inimigos suos, sa die de pesare sas paràulas⁵, in su palatzu de su capu, chi est in An⁶.

Deo so Istàbile, figiu de Istàbile, generadu e partoridu in sa bidda de Istabilidade. Deo isto cun sas duas atitadoras de Osiride, tzunchiende pro Osiride, in sa regione de sas duas ocas, e torrende a beridade sa paràula de Osiride contra a sos inimigos suos: ca Ra at ordinadu a Thot de torrare a beridade sa paràula de Osiride contra a sos inimigos suos e s'òrdine est cumpridu dae Thot. Deo isto cun Horus sa die de s'imbòligu de Teshtesh, de s'apertura de sa ghenna a su vendicadore de s'Immòbile de coro e de sa torrada a misteriosos de sos mistèrios de Ro-

sos egìtzios, carchi cosa de materiale, cun transformatziones in astore, in loto, in fenitze, in serpente, in rùndine; e cun provistas de pane, de cosa de bufare, de boe, de ocas e de granos de intzensu allutos.

4) S'Immòbile de coro est Osiride; Nut est sa mama de Ra e de Osiride, e at cuntzepidu su mortu in Osiride.

5) Die de su giudìtziu de s'ànima.

6) An est Heliòpolis, in ue b'at una tumba de Osiride.

stau⁷. Deo isto cun Horus in s'atu de impedrare su bratzu de Osiride chi b'est in Sekhem⁸; deo esso e intro a su palatzu de sas framas, destruende sos inimigos, finas connotos comente sos rebelles in Sekhem. Deo isto cun Horus, sa die de fâghere sa festa de Osiride, s'èssere bonu, ca sa paràula sua est beridade, e fatzo ofertas a Ra pro sa die de sa festa de Sis, e de sa festa de su quartu de luna in An.

Deo so unu prèideru tristu in Tatu, deo fatzo sas untziones in Abydos, artziende su chi est a subra de totu sos gradus de s'initziatzione. Deo so profeta in Abydos sa die de mòvere sa terra. Deo bido sos mistèrios de Ro-stau; deo dirigo sas tzerimònias de Mendes; deo so su sotem⁹ esertzitende sas funtziones suas; deo so su maistru mannu de s'òpera chi ponet s'arca sagrada a subra de s'altare. Deo retzo s'arte de laorare sa terra pro sa die de sa laorera in Heracleòpolis¹⁰.

Oh ghiadores de sas ànimas formadas in su palatzu de Osiride! Ghiade s'ànima de s'Osiride nou... cun bois a su palatzu de Osiride; issa bidet comente bois bidides, intendet comente bois intendides, s'aguantat dereta comente bois bos mantenides deretos, si setzit comente bois bos setzides.

7) Ro-stau est sa ghenna de sa regione suterrànea, e a apèrrere sa ghenna a su vendicadore de s'Immòbile de coro est a apèrrere s'orizonte orientale de su chelu a Horus, sole essende e vendicadore de su su babbu Osiride.

8) In Sekhem b'aiat unu deus chi teniat su bratzu deretu artziadu in s'atu de su semenadore, e su bratzu mancu istropiadu, immòbile, in istadu rudimentale, a suta de sa fascadura de su deus, che una mùmnia.

9) Sotem, tìtulu satzerdotale de su chi assistit al Kher-heh o maistru de tzerimònias.

10) Inoghe finit de invocare su mortu, e faeddat su libru.

Oh donadores de panes e de bufadas a sas ànimas benefadoras, in su palatzu de Osìride! Dade panes e bufadas in su tempus a s'Osìride nou... comente a bois matessi.

Oh bois chi aperides sos caminos! Oh bois chi liberades sas bias a sas ànimas formadas in su palatzu de Osìride! Aperide sos caminos, liberade sas bias a s'Osìride nou... comente a bois matessi: chi intret, cun s'agiudu de custu capìtulu, in su palatzu de Osìride; chi intret cun gosu e chi essat cun fortuna s'Osìride nou...

Chi no lu fatzant torrare in segus, chi no l'aparent, chi intret cando li praghet, chi essat a bonu issèberu. Essende torrada a beridade sa paràula sua, sos òrdines suos sunt cumpridos in su palatzu de Osìride. Caminat, faeddat comente a bois. Caminat, s'Osìride nou... a chirru de s'Òvest cun bona fortuna.

Non b'at pecadu perunu in sa pesa sua; sa sentèntzia sua no est pro la connòschere gente meda. S'ànima sua s'aguantat dereta in dae in antis de Osìride. Isse at leadu buca pura in sa terra¹¹. Deo mi pòngio in dae in antis de su signore de sos deos, illùghero su paisu a mangianu, m'àrtzio comente unu deus biu, lugo in sa sotziedade de sos deos chi sunt in chelu.

Deo so che a unu de bois. Sas cambas meas mi nche leant a Kheru¹². Deo bido sa màrtzia de sa costellatzione santa Sahu¹³. Deo atraesso su Nun. Non mi cuo a sa mirada de sos signores de Tiau.

Deo mi nùdrigo de su chi nùdrigat sa sotziedade de sos Dèos, deo mi setzo cun issos. Deo so invocadu dae Kher-heb incarrigadu de sa letera, ascurto sas oratziones propitziatòrias,

11) Dae como in dae in antis faeddat torra su mortu. Ti est sa terra, in ue su mortu faghet a pìculos sos inimigos de Osìride.

12) Logu.

13) Costellatzione de Orione.

tiro a in antis sa barca; s'ànima mea no est a tesu dae su segnore suo. Salude, residente de s'Òvest, Osiride de Nifur! Faghe chi deo apat a navigare cun sorte a s'Òvest, chi retzant sos segnores de To-ser¹⁴, chi mi narent: Adoratzione! Adoratzione in paghe! Chi mi fatzant logu in s'oru de su capu de sos capos divinos. Chi mi retzant sas duas deas mamas de tita.

Chi deo isca in dae in antis de su Èssere bonu ca sa paràula sua est beridade; sia deo tzeracu de Horus in Ro-stau, de Osiride in Tatu. Fatza deo totu sas trasformatziones chi disiget a totu arreu in ue li praghet a su dòpiu¹⁵ meu. Si su mortu in terra ischit custu poema, l'at a iscrìere in su sepurcru, ca pro custu capìtulu essat e intret, sas dies chi li praghet, in su palatzu. Non nche lu boghent a foras.

Chi li diant panes, bufadas e abbondàntzia de petza a subra de s'altare de Ra. Colet peri sos campos de Aaru¹⁶ in ue li dant trigu e òrgiu, ca bi creschent che in sa terra.»

14) Sos segnores de To-ser sunt sos abitanter de sa regione infernale. Su capu de sos capos divinos est Osiride.

15) Inoghe finit de faeddare su mortu e torrat a faeddare su libru.

16) Campu tzelestiale in ue su mortu retzit trigu. Unu riu l'atraessat; si bi andat pro caminos misteriosos e cada difuntu nde retzit una parte pro bi semenare unu trigu chi creschet finas a sete cùbitos.

Sa morte austera

CAPITULU IV

Sa promissa intzendiària de sa resurretzione de sa carre at postu ritzas sas multitudines in s'ora de sa magnifitzèntzia prus manna de s'Imperu romanu. Pariat chi totu sas energias umanas esserent impignadas in cudda impompada formidabile de su mundu gentile. Sa fortza de s'òmine, sa sabiesa de s'òmine e su sentimentu de s'òmine si armonizaiant bellos e orgànicos in cudda sotziedade superba, gasi chi petzi sa corrutzione sua la podiat disgregare. A subra de ogni àteru podere umanu, s'Imperu pariat un'istadu definitivu, finas a cando esseret istadu biu s'ùrtimu òmine de sa terra.

Ma unu dultze maistru de linna de Galilea at torradu vida a sa promissa de sa resurretzione de sa carre. Bastante faeddaiat isse de su Babbu Tzelestiale, de comente totu sos òmines sunt frades, e imparaiat s'amore a sos ùmiles; ma manigiaiat un'ispada chi andaiat semper dereta a su coro, s'arma prus potente bida in ogni tempus. Mai sas passiones umanas ant intesu un'isfuetada che cudda: «Preparate-bos, chi s'acùrtziat sa prenesa de sos sèculos, e est in s'oru nostru su regnu de sos chelos». Su babbu s'artziaiat contra a su figiu, sa mugere abandonaiat su maridu, su frade gherraiat contra a su frade. Sa promissa intzendiària lis moviat sas intragnas prus profundas, e chie l'intendiat cun coro sentzillu, dae tando in dae in antis no intendiat prus àtera cosa.

Ammentade sas ideas de Epicuru, chi iscreiat de cada isperàntzia de immortalidade; cunsiderade su trainu de sa su-

stàntzia universale a ue andaiant a si fùndere totu sos corpos, in sa dotrina istòica disamparada e tzurpa, e pensade a sas paràulas terribiles de Gesùs a subra de sa resurrezzione de sa carne. Ascurtemus-las como, gasi comente las narat su Vangelu segundu Santu Mateu: «E posca, a pustis de sa tribulazione de cuddas dies, su sole s'at a faghene nieddu, e sa luna no at a faghene lugore, e ant a falare isteddos dae su chelu, e sas fortzas de su firmamentu ant a trèmere, e tando at a essire su sinnu de su figiu de s'Òmine in su chelu e ant a prànghere totu sas natziones de sa terra. E ant a bìdere benende in sas nues de su Chelu su Fìgiu de s'Òmine, in potèntzia e maestade mannas. E at a imbiare sos ànghelos suos cun trumba e boghe sonante, e at a unire sos chi at seberadu dae sos bator bentos, dae su cùcuru de sos chelos finas a s'agabbu. E imparade dae su chi càpitat cun s'àrbore de sa figu. Cando bidides modde sa nae e brotende sas fròngias, ischides chi est benende s'istade. In sa matessi manera, cando bidides totu custas cosas, ais a ischire chi dae sas ghennas intrat chie benit. Bos lu naro de a beru a beru chi no at a colare custa generatzione chi custas cosas s'ant a cumprire. Su chelu e sa terra ant a colare, ma no ant a colare sas paràulas meas...».

Però, cando su Fìgiu de s'Òmine at a bènnere maestro-cun totu sos ànghelos, tando s'at a sètzere in s'iscannu de sa glòria sua, e totu sas natziones ant a èssere unidas in dae in antis suo e at a seberare sos unos dae sos àteros, comente faghet su pastore seberende sas berbeghes dae sos mascros, e at a pònnerle sas berbeghes a dereta e sos mascros a manca. Tando su Re at a nàrrere a sos de dereta: «Benide, beneitos de su Babbu meu: possedide su regnu ammaniadu pro bois dae su printzìpiu de su mundu; ca apo tentu famene e bois m'ais dadu su màndigu; apo tentu sidis e bois m'ais batidu

a bufare; essende sena amparu, bois m'ais amparadu; nudu, m'ais bestidu; malàidu, m'ais bisitadu; e essende in presone seis bènnidos a mi bìdere –. Tando, sos giustos l'ant a rispòndere narende: – Signore: cando t'amus bidu famidu e t'amus isfamadu? Cando fias mortu de sidis e t'amus dadu a bufare? E cando t'amus bidu malàidu, o inserradu in presone, t'amus bisitadu? – E a risposta su Re lis at a nàrrere: – Bos naro de a beru a beru: mentras l'ais fatu a unu de custos frades meos, a su prus minore, l'ais fatu a mie –. Tando at a nàrrere puru a sos de manca: – A tesu de me, maleitos, a su fogu eternu ammaniadu dae su dimòniu e sos ànghelos suos; ca apo tentu fàmene e non m'ais dadu nudda; sidis, e non m'ais dadu a bufare; fia solu e non m'ais amparadu; fia nudu e non m'ais bestidu; fia malàidu e in presone e non m'ais bisitadu –. Tando issos puru l'ant a rispòndere narende: – Signore: cando t'amus bidu famidu e sididu, o sena reparu, o nudu, o malàidu, o in presone, e non t'amus assistidu? – Tando lis at a rispòndere narende: – Bos naro de a beru a beru: cada bia chi no l'ais fatu a unu de sos minores prus minores, no l'ais fatu mancu a mie –. E custos ant a andare a sas penas eternas, e sos giustos a sa vida eterna».

Su mundu, tando, fiat a puntu de agabbare, e sos prodìgios terribiles de s'Apocalisse non diant tardare mancu una vida de òmine. Beniat unu regnu ispirituale, regnu de sos Chelos, in ue sos seberados diant tènnere una vida eterna, diferente dae sa vida in custu mundu petzi pro s'assèntzia de ogni malasorte. Sas paràulas vibraiant peri sos nèrvios, finas a sa carre e a sos ossos, in un'iscunsertu de totu s'èssere, e cudda boluntade immortale chi residet in sa sustàntzia umana bidiat realizadas sas bramas tenebrosas de non mòrrere. Nemmancu sos maleitos diant mòrrere! Ca sa morte fiat una trampa de

sos sentidos nostros, in ue su fogu eternu, no essende comparabile mai a s'orrore de s'annichilimentu, si faghiat isperantzia urtima de s'òmine. Pro totu sa prima generatzione cristiana sa tertzesa de sa resurrezzione de sa carre faghiat prus prosèlitos chi non s'incravamentu de su Figiu de Dèus.

Custa vida, prena de misèrias, cun sa pompa vana de sas fortunas terrenas, non cheriat posta cun sa delitzia eterna de non mòrrere, sètzidu a sa dereta de su Signore, in s'ora de su Giuditziu, in sa badde profunda de Giosafate. A nudda li diant serbire a s'Imperadore sas richesas suas, de durada gasi curtza; diat agabbare in presse sa fortza de su potentadu. Totu s'arte de sa terra, cun sas istàtuas suas e palatzos e pinturas, si diat fàghere isbianculida e miserabile che sa lughe de sa làntia cando essit su Sole e totu su lugore suo. Podiant afrontare sa morte imbetzes de bufare sa copa de sàmbene de vùtimas sacrificadas a sos deos chi non sarvaiant dae su mòrrere: un'istremamentu impetuosu istrasinaiat sas ànimas de sos catecùmenos, riflètidas in sas miradas dultzes e in sos sorrisos de sas lavras, morende selenos pro su gosu de s'intrada a su Paradisu.

Totu s'umanidade at intesu su passu de cudda fortza su-terrànea, cumparabile a su fogu chi abrancat sas intragnas de sa terra e essit dae sa buca de sos vulcanos, e a s'alidada portentosa chi àrtziat a chelu sos continentes e ponet sa terra a suta de su mare. S'imperu romanu, mancarì chi in su fràigu suo si bi fiant postas sas fortzas umanas prus mannas, impedradu in s'ànima gentile sua e sestadu in sa forma de sa bellea pagana, nd'est rutu a suta de sa pressione de un'isperantzia furiosa in su regnu de sos chelos, comente s'ischitzat e si faghet prùere impalpabile sa farina sica in sas maneddas de unu pitzinnu minore.

In antis de s'infrutare su fogu umanu de sa resurrezzio-

ne de sa carre, sunt colados annos e sèculos de disingannos terribiles, gasi meda chi sos pìgios suos, in sa formatzione de s'òmine de oe, si podent pònnere a pare cun sas capas geològicas chi ammentant sos periodos de sa terra. Però, sunt coladas sas ecatombes neronianas, est colada sa derruta de su Tèmpiu de Gerusalemme, sunt coladas sas invasiones de sos bàrbaros, e su mundu paganu est abarradu ammontadu de chinisu in ruinas orgulliosas. A pustis de s'angùstia ispantosa de s'annu milli, sos pòpulos otzidentales ant cumintzadu s'òpera espia-tòria de sas cruzadas, e in su mentras s'amore dultze e modde de sa terra infriscaiat sas ànimas.

Sos sèculos sunt colados a subra de un'umanidade ferta, chi s'intendiat comente chi l'esserent torrende a una vida noa a pustis de una letargia sonnigosa de sa carre. S'agabbu de su mundu torraiat a segus in sas profundidades profundas de sos tempos benidores, sa resurrezione de sa carre andaiat leende s'àera de una rapresentatzione simbòlica, su regnu de sos chelos giai fiat bènnidu, dae su sacrificziu de Gesùs, pro sas ànimas benaventuradas, e su Giudìtziu finale, in sa badde profunda de Giosafat, si bidiat a tesu a tesu meda pro esertzitare un'influèntzia costante in su coro de s'òmine.

In sos tempos de cuddu beranu nou sas primas a s'ischidare sunt istadas sas fortzas corporales. Non b'est istada mai un'umanidade sensuale che cudda, nen mai s'est abaidadu in manera gasi sensuale a su pudrigore de sa morte, comente non s'est cuntzepidu mai sa vida de ultratumba cun sas immàgines de una realidade gasi carnosa. Sas delìtzias terrenas las assagiaiant cun sa lussùria prus grassa e bestiale, comente chi s'òmine, làicu o religiosu, in sos burgos tzitadinos comente in sas biddas de campu, in sa vida seculare ma finas in sa paghe selena de sos chiostrros, isperimentaiat su tripùdiu dultze de

su pecadu in sos bratzos de matronas formadas e opulentas, e in su burdellu de una mesa ammaniada cun sos màndigos prus licantzos chi non bastaiant a sussegare sos turmentos de sa gula.

Fiat comente chi sas primas cuntzetzioms de sos òmines de su Nord si fiant torrende de carre e de ossos, o de pedra, a su giùghere a su Mesudie. Unu sentidu corporale de sa realidade e de sa vida si esteriorizaia in su mundu de chimeras de sas catedrales gòticas, in sas miniaduras de sos manuscritos e in sas pinturas de su Campusantu de Pisa. A intro de su tèmpiu, sos muros nudos, e sas fasches de pilastros artos artos, si perdiat in un'ambiente de iscuru, in ue transitaiant a sa muda sas umbras de sos èsseres bios. In cuddae sas damas e sos òmines a caddu, comente sos mercantes e sos funtzionàrios abarraiant ispantados in sa multitudine de immàgines opacas, presoneris de sos sentidos in sos coros de sa missa e in su nuscù de intzenu. Ma in foras sas carres moddes e sas miradas lussuriosas torraiant sos òmines e sas fèminas a una realidade grassa e bestiale, e sas chimeras sensuales de sas ànimas issoro si faghiant de pedra in sas curnisas e in sas àbsides, in sos pees de sos arcos a cubone e in sas ghenedas, in sos chiostris e in sas torres e gùllias de sas catedrales gòticas, populadas de gàrgolas e mostros turmentados, cun sas gulas apertas e sa farranca minetzende: calicunu che serpente, àteros cun alas e bicos ispramosos, bòida sa mirada pro su berme internu de sa lussùria, immàgine odiosa de sos ispiritòs malos e de sas ànimas cundennadas.

Su pòpulu, chi immaginaiat sas gàrgolas de sas catedrales gòticas, creaiat cudda cuntzetzione medievale de su ballu o de sa Dantzà de sa Morte, e chi gasi meda depiant tènnere contu in sas òperas issoro Orcagna in s'afresco de su Campusantu

de Pisa e Albert Düree in Germània. Casi non b'ais a agatare in totu su poema de sa Dantza una sola bisione poderosa de sa vida benidora, mentras in formas literàrias ricas meda si pintat su dispraghere de s'esistèntzia terrena e sa tzertesa e pudrigore de sa morte. «Deo so sa Morte tzerta pro totu sas creaduras. Comente est chi ses gasi macu de pensare chi tue as a abarrare, cando bides comente morint sos àteros? Sa corruzione de su carboncu o de sa peste podent iscumpònnera a s'ispensada su corpus tuo vile.»

La forma de su poema est variabile, e finas su sentidu de sa dantza castilliana tenet prus de sàtira contra a su bìvere abramidu chi no sa dantza frantzesa. In cudda iscrita dae su cantzilleri de Parigi Joannes Climachus, faeddat su maistru pro nos nàrrere comente sa Morte est vile e odiosa meda, e pro nos pònnera sa dantza che un'ispigru chi tocat a mantènere in dae in antis pro cumprèndere chi est mègius de agabbare bene sa vida mortale nostra. In su còditze de s'Escorial cumintzat su ballu cun unu faeddu de sa Morte e un'àteru de su Preigadore: «Su papa e su re, su pìscamu santu e su cardinale, su duca e su conte e s'imperadore ant tastadu sa morte dura, dae in ue benit su cussìgiu sanu e bonu de fàghere òperas bonas, sena de si fidare de sas richesas, chi cun sa Morte non balent nudda. E sa Morte movet sa dantza terribile, cramende a totu sos nàschidos de su mundu, e cumintzat dae duas piseddas, chi ascurtant de mala manera sa cantzone dolorosa. A nudda lis ant a bàlere sos frores e sas rosas, ne a s'iscambiare comente soliant, ca como sunt sas isposas de sa Morte e non si la podent iscampare.

«A issas e a totus apo a cambiare pro semper sas bellezas de sa vida in legiore, sos bestires cun sa nudesa trista e aborrèssida; in parte de sos palatzos bos apo a dare sepurcros

istrintos e iscuros, pestilentes, e imbetzes de sos màndigos bos apo a dare bermes rosigadores chi ant a atafiare cun sa carre bostra pudrigada.»

E in sos duos poemas, dae como in dae in antis, sa dantza sighit cun s'intrada de su Babbu Santu, de s'Imperadore, de su Cardinale, de su Re. Sa Morte atacat sa dantza sonende sa *charambela*¹⁷, e a cada lamentu de sos bios issa rispondet cun una falta crudele de ogni respetu umanu, brighende-los pro sa vanidade issoro e pro sa misèria de sas armas e de sas astùtzias, totu cosas chi no los podent liberare dae su mòrrere. Ma in sa Dantza de su còditze de s'Escorial sa sàtira ammentat sena piedade sas malesas de sos poderosos. A su Papa lu brigat ca como at a retzire sa paga de su chi at fatu; a s'Imperadore, sos patrimonios ammuntonados cun sa tirannia; a su Cardinale, chi cheriat confùndere su mundu pro arribbare a Papa e èssere soberanu; e a su Re, sa falta sua de giustìtzia e sas furas fatas a su regnu pro prenare sa càssia sua. Ma in totu sos poemas sa Dantza est semper una cuntzetzione corporale e pestilente de sa Morte, comente una pèrdia grave de sas pompas mundanas e pudrigore de sas aparèntzias terrenas.

Istaìamus a tesu de su regnu ispirituale, chi bidiant deretu sas generatziones evangèlicas, e aiat agabbadu de èssere efetiva sa minetza apocalitica de sa fine de su mundu. In cuddu tempus sos màrtires abbandonaiant allegros sas delitzias terrenas, allutos dae s'isperàntzia de s'esistèntzia beata e dultze in sa cuntemplatzione pura de su Babbu Tzelestiale; comente chi su mundu, posca de no lis rapresentare prus nudda, s'esseret fatu pro issu una presone insuportàbile. Ma como sa lussùria grassa de sa terra aiat balangiadu s'ànima, sas cuntzetziones simbòlicas agataiant formas corporales, sas passionnes si fiant

17) Diat èssere sa tzaremella. [n.d.t.]

fatas mostros, sos vitzios e su pecadu fiant gàrgolas de pedra. E custa incarnatzione de su mundu ideale binchet sa brama ìntima de immortalidade, e prenat s'Inferru e su Purgatòriu de turmentos corporales, comente chi sas ànimas diant tènne-re mùsculos addoloridos e passiones contrariadas, e una carre bia pro la brusiare e una fortza pro l'istasire. Sa *Cummèdia* de Dante regollet custa cuntzetzione profundamente popolare, chi resolviat sa continuatzione eterna de sa vida pro s'immortalidade de sas formas e de sas virtudes e corrutziones de sa matèria.

Sa morte austera

CAPITULU V

In sos tempos nostros de vida forte e lughende, s'òmine s'est curende dae sa timòria angustiosa de sa morte, característica de sas sotzietades degeneradas e sena fide. In sas dies prus bellas de su Rinaschimentu italianu, sas ànimas viriles operaiant bene in manera immortale cun sa prenesa de sa nobiltade firma e generosa chi rivestit totu sas manifestatziones de sa vida immortale, de su chi deo li naro sa vida austera. E a dies de oe sunt sas multitudines tzitadinas sas chi si rivestint de custa magnifitzèntzia gentile e afrontant in manera vitoriosa s'idea de sa morte.

Non chèrgio chi tue, cumpàngiu dignu chi m'as sighidu finas a como, dias isballiare su caminu de s'immortalidade chirchende-la in un'afirmatzione dotrinària comoda, o in s'investigatzione iscièntifica rungiosa de un'ispiritismu insustanziale. Su gestu iscunsertadu de su protestatàriu, s'energia sua male posta, su tonu iscrillitosu de sa boghe sua, ant dadu un'àrea de firmesa superfitziale e de reposu tradizionale a sas dotrinas, chi sa màrtzia ascendente de sa tzivilizatzione aiat ghiddiadu in su coro de s'òmine. Tando, oe est unu pecadu prus essenziale contra a custas dotrinas, su mancare a sas formas istabilidas, chi non sa falta, non cunfessada, de fide in sa tzertesa e virtualidade sua.

Sas esperièntzias de s'ispiritismu iscièntificu, chi non nd'afirmo nen nde nego sa tzertesa, non tenent nudda ite bìdere cun su sentimentu umanu de s'immortalidade. Su-

ponende chi esseret tzerta custa esistèntzia de ultratumba, in un'istadu de sustàntzia e de forma chi arribbat a impressionare sas lastras fotogràficas, a fàghere mòvere cadreas, a artziare mesas e a cunsertare paràulas in sa limba materna, diat èssere pro s'umanidade una promissa birgongiosa, un'ignomìnia galu pro sa misèria corporale, cundenna orribile e ripugnante, pròpiu pro la umiliare e isvilire. In sas antigas religiones politeistas, s'àtera vida cunservaiat un'idealidade nòbile in sa cuntemplatzione de sa bonesa infinida; ma como figurade-bos s'esistèntzia trista de s'ispìritu, sepultadu in un'ispètzia de ballalòumene alcoòlicu, ispogiadu de custa potenzialidade, dignificadora, de sa vida, chi nos permitit de influire in manera benèfica in sa ditza de sos àteros òmines.

Deo creo chi sa vida immortale no l'at a otènnere s'òmine comente resurtadu de una cuntzetzione intelletuale, nen pro su cunformare suo cun cale si siat dotrina e chi no est àtera cosa si non su donu naturale de una vida austera, prena de balentia nòbile e de idealidade poderosa. Sos pòpulos chi arribbent una die a realizzare custa esistèntzia immortale magnìfica no ant a tènnere de seguru a elegàntzia suprema sa manifestatzione iscètica, sa pràtica non sentida de unu rituale betzu; ma, ispogiadus de ogni pistighìngiu vanu, ant a irradiare in cada atu de s'esistèntzia issoro s'idealismu lugorosu chi at a èssere sustàntzia de sa vida reale issoro.

Fias andende, unu sero, in sos campos de sa tzitade amada, e fias intradu in unu caminu betzu in ue bi creschiat erba, e totu a inghèriu àrbores de mèndula in frore. Unu sole cardu de ierru, de custu ierru dultze de sas costeras nostras, comunicaiat a sa carena tua un'allegria

inispricàbile. E in cuddae, bene postu in s'oru, ti fias sètzi-
du cun mugere tua istraca, mentras su pitzinnu giogaiat
cun sas pedras murmutende paràulas innotzentes. Non
ti nd'ammentas? Totu s'èssere tuo fiat abandonadu a su
gosu chietu, e su tempus colaiat in s'ismèntigu prus puru,
mentras s'àera sutile si nche leiat dultze sas fròngias fritas
de sos primos frores.

Custa est sa vida immortale, tando. In cudda ora au-
gusta non bi fiat in s'orizonte de s'ànima bostra cosa peru-
na de sas chi sunt destinadas a mòrrere. Bos moviais pro sa
fortza de sa carena bostra, sa mirada bos leiat sena parare
in sas immàgines contingentes, su coro sighiat tochedden-
de cun balentia sana, fiais bivende e fiais cuntentu. Si car-
chi bia s'ant a iscriere sos atributos de sa vida immortale,
già l'as a bìdere comente bi fiat giai totu in cudda ora pie-
dosa de cuddu sero, coladu in su caminu de sos àrbores de
mèndula.

Faghimus unu passu a in antis. In sos pòpulus de sa tzi-
vilizazione otzidentale e, massimamente, intre sa gente de
sas tzitades, si realizat una màrtzia imperturbàbile a chirru
de s'eliminazione de sa morte, pro un'armonia poderosa
de sas fortzas vitales. Est dae sa luta e dae sa contraddizio-
ne intre custas fortzas chi naschet sa cussèntzia angustiosa
de s'annichimentu. Cando s'atopant, sa chi nd'est binta
abbassat sas alas cun dismaju e si consolat cun s'isperàntzia
crudele chi s'àtera puru at a mòrrere. Ma cando s'armo-
nia si produet, pro una potenzialidade manna de ponde-
ratzione ìntima manna, sa sotziedade umana s'intregat de
su totu a sa cuntemplatzione de sa magnifitzèntzia sua, e
sa morte s'elìminat dae sa realidade comente un'episòdiu
insignificante e fuidore.

Sa generalizatzione de sa luta est unu signale chi su Rinaschimentu¹⁸ modernu s'incaminat a sa liberatzione umana totale. In sas metròpolis mannas de Europa e de Amèrica sunt pagos sos òmines chi non siant in unu caminu de libertade, e in sas oras comunas sas multitudines cumintzant a operare in manera immortale. E est chi mai in sa vida, dae chi su mundu est mundu, bi fiant istadas a disponimentu de s'òmine tantas podestades prodigiosas, e oe su domìniu de sa Natura at impostu su rispetu de sa dignidade umana. Una tzitade unit in sos costàgios suos de mama una cantidade manna de gente chi in antis fiat istada bastante pro un'imperu mannu; s'òmine guvernat cun un'impulsu de sos pòddighes muntones incredibiles de gente lantziada in una curta furiosa; sas undas etèreas e sas abbas de su mare sunt missos de sa boghe umana, dae unu cabu a s'àteru de sa terra; e giai si podet bene nàrrere de a beru a beru chi sa maestade oe no est patrimòniu de sos ricos e de sos poderosos, ma chi lughet in sa cuntzetzione santa de sa vida de su dominadore nòbile de màchinas portentosas.

Giai intendo sos contràrios meos. Oh otimismo funestu, aparèntzia ingannosa de un'istruzione fatale! Non ses cunsiderende, òmine frioleri, chi totu sas formas de sas cosas amadas sunt vanidade, vanidade iscura e miseràbile? Comente prus ditzosa e lughende siat sa vida, prus crudele at a èsse-

18) Su riferimentu de Coromines est a su "Rinaschimentu" generale de s'òmine contemporàneu, e, cun evidèntzia manna, a su rinaschimentu (*Renaixença*) cuncretu – culturale e cummertziale – de sa Catalugna in cunfrontu de Ispagna, Europa e mescamente Amèrica de su Sud e de su Nord. Pensamus petzi chi in su 1888 bi fiat istada s'espositzione Universale de Bartzellona e, dae su 1905, fiant giai ideende in bia ufiziale sa segunda (realizada in su 1929 pro chistiones de gherras locales e mondiale). [n.d.t.]

re su de l'agabbare. Comente ti ses atrivende de faeddare de immortalidade? Non bides chi cada fortuna noa chi tenes ti faghet prus terribile sa fatalidade de sa morte? Custa brama chi giughes de non mòrrere si t'at a fàghere, sena isperàntzia religiosa peruna, angùstia punghidora chi s'at a cravare cada die de prus in su coro tuo.

Si sas formas de sas cosas amadas sunt vanidade iscura e miserabile, no est perunu demèritu, a sos sentidos meos, ca no las isco pròpiu istimare de àtera manera. Sos sentidos umanos meos impitant custas formas pro su reposu issoro: una cara de càvanas rosadas, animada dae ogros in colore de chelu e coronada dae una cabilliera brunda, m'atraet cun incantu dultze; unu tzugru de fèmina giòvana chi giughet sa conca maestosa e bene assentada a subra de palas manna e gratziosas; sos bratzos, de purpa modde, o su petus de sa dama iscollada, a suta de sa trama de sa randa bianca, sunt de unu cuntemplare amabile meda. Su sàmbene s'allegrat abaidende, e prus impigno cun fortza totu s'inteligèntzia mea a ammentare chi totu cuddu est vanidade trista, sos sentidos umanos meos non s'iscunsertant e sighint a gosare, forsis ca issos puru sunt cosa vana, comente lu sunt s'inteligèntzia nostra e sas creazioni suas prus nòbiles.

Ite pistighìngiu est custu de sa natura fuidora de sas formas, si custa est sa resone chi permitit a su coro meu de las istimare? Las apo a aborrèssere pro una concrusione dotrinària de s'ispiritu meu, chi las acusat de tènnerre sa virtude umana chi mi las faghet istimare? Comente diant èssere sas cosas amadas pro no las cunsiderare vanidade fuidora? Est in sas possibilidades de s'òmine frioleri de operare segundu sa natura reale sua?

Si mentras so bivende, e abarrant ischidadas in s'ispiritu

meu sas facultades de sa cumprensione chi si podent abbigiare de s'immortalidade, potzo fuire dae presèntzia de sa morte, e apo a àere bìvidu una vida immortale de seguru. Ca no est sa tzertesa crudele de sa morte, prus dolorosa comente prus dultze est sa sorte, su chi iscunsertat sa brama mea de immortalidade, ma sa cuntemplatzione contingente de sas formas e de sas cosas. S'òmine ignòbile e cobardu nd'at a bogare dae su pensamentu su trànsitu de sa morte in sa matessi manera de su criminale cando cheret suterrare sa memòria de su crìmine suo; ma gasi comente sa presèntzia de su pecadu amargat s'esistèntzia de su peccadore, s'ammentu malu de sa morte at a istèrrere s'umbra sua a subra de sos logos amados e de sas cosas amadas dae su cobardu.

S'immortalidade, tando, est una virtude interna de s'òmine chi poderat sa cuntemplatzione de sas formas e de sas cosas, chi no òperat pro ismèntigu boluntàriu, ma pro repulsione naturale de sas immàgines contingentes, e chi si depet a un'integritade nòbile de s'ànima umana, in una vida forte e sana afortida dae s'ideale austero.

B'at un'inclinazione bene ispricàbile, in sos chi iscrient libros a pitzu de sa cunduta, pensende in sa cuntzetzione isoro de s'òmine perfetu, e una cosa gasi s'at a pertzepire in su libru a pitzu de sa santidade. Como mi bastat a annànghere petzi chi, si fiat possìbile, si esisteret un'òmine in cuddu istadu de perfetzione, finas cun una vida de durada limitada, de seguru diat èssere possèdidu dae custa virtude interna de s'immortalidade, e diat cuntemplare sas formas e sas cosas, sena pensare a sos atributos contingentes isoro. Su pensamentu e finas sa presèntzia de sa morte, su trànsitu dolorosu de sa persone istimada, non diant fàghere presa in s'ànima sua e nemmancu la diant privare de sa virtude immortale sua;

ca sena àteru sos sentidos suos, ghiados dae su tipu de cuntemplazione achirida, nche la diant leare dae ogni relatzione contingente, cun sa fortza sana de s'ideale.

Tando, ite li faghet e ite importat, si morimus? Pro custu amus prenadu su petus nostru de balentia cunfiada. Abarrant de risòlvere galu su sufrimentu de su trànsitu, su dolore corporale, su dispraghare de sas delìtzias pèrdidas. Però s'ànima forte già contat cun su dolore, e puntellat sas bòvedas e ponet cotzas a sos muros e faghet firma sa domo. Sa chistione est chi mentras est durende sa vida nostra dìamus giùghere a sa virtude interna de s'immortalidade, e cando s'ora bèngiat nd'amus a procurare una dispidida digna, pro currispòndere a sa sorte soberana de sa realidade nostra. Ma, pro afrontare cun magnanimidade sa morte, non b'at bisòngiu de minimare sas delìtzias generosas de sa vida. Beneitu a chie arribbat a sa betzesa prus longa, e andat istachende·si a bellu a bellu dae sas fortzas vitales finas a intèndere s'angùstia malincònica de su reposu eternu e a lassare chietos su mundu comente una lughe chi si nch'istudat!

Sa morte austera

CAPITULU VI

Como ti cumbido, cumpàngiu dultze, a divagare aizu a pitzu de calicuna de sas càusas chi nos faghent efetiva sa presèntzia de sa morte e iscunsertant sena piedade sa brama nostra de immortalidade.

Su pensamentu solu non giughet sa presèntzia de sa morte. Deo t'asseguro chi mai in sa vida mi so intesu prus a tesu dae issa chi in totu su tempus de s'iscrittura de custu libru. Penso a sa morte, ma no l'intendo: sa resone mea analizat sas contingèntzias suas comente si esserent de una realidade angena a su destinu meu. Sa meravìgia nostra, cando leghimus su diàlogu de Platone a subra de sa morte de Sòcrate benit dae cuddu operare immortale, e dae cuddu resonu immortale de su sàbiu, in s'atu matessi de si bufare sa tzicuta. Su pensamentu de sa morte no arribbat a iscunsertare s'ecuanimidade de sa sustàntzia chi in issu àtuat, e paret petzi chi intre sa vida sua e sa nostra apant artziadu de repente una muràllia e chi, a segus de custa, sena chi nois lu bidimus, su sàbiu de Atene sighit filosofende cun selenidade magnànima.

Sa presèntzia de sa morte in s'ispìritu nostru benit dae una debilesa interiore de sas fortzas vitales, e si manifestat semper cun una pèrdua de dignidade e de ermosura. Custu òmine de cara ruinosa, chi no ischides ite tenet, e bos faeddat umiliadu, diferente meda dae in antis, est presente cun su corpus e totu s'ànima sua. Sa mirada sua est ignòbile, in totu sa manera de istare sua bi bidides unu tancadura e una

cobardia inispricàbiles. Pro cada cositedda nd'essit malàidu, sas impresas suas no l'andant bene, e una tristura surda e vaga l'istringhet su coro. E tue, abaindende-lu, t'as a pregontare: comente est chi custu òmine s'est fatu gasi lègiu?

Sa tancadura podet èssere gasi generale chi no abarret in s'ànima mancu sa prus ischintidda lèbia de immortalidade. Sas funtziones vitales s'ant a cumprire, in custu òmine, cun unu rigore sìmigiante a s'atuazione de sas leges de sa gravidade, sena cudda lughe de sa cussèntzia chi las acrarat cun unu lugore divinu. Su corpus suo at a tardare annos meda galu, forsis, pro si corrumpere, ma at a batire un'ànima pudrigada e pestante. Incadenadu a su momentu atuale, chi pro isse ant a èssere sos atos suos e sos amores suos, l'at a èssere gasi impossibile de lòmpere a sa prus transcendèntzia fuidora comente si a subra diat tènnere unu monte. Gasi s'avaru istimat s'oro lughende, e lu tocat cun sensualidade cun su gosu de lu possèdere e de non si nd'istacare mai.

Sa maladia corporale nos podet ruinare finas a prodùere sa presèntzia efetiva de sa morte in s'ispiritu nostru, pro sa debilitazione persistente de sas fortzas vitales. No est sa timòria sena fundamentu de mòrrere, nen s'atzione dolorosa de su male, nen sa fatalidade de una vida chi nos tochet dismajada e insegura su chi nos batit sa presèntzia de sa morte, ca podet èssere tanta sa forza ispirituale de resistere binchende a totu custas invasiones de sa maladia. Si issas s'impossessant de s'ànima nostra, est chi s'atzione de su male nos at giutu a una debilesa interna, e at lassadu apertas sas ghennas de su casteddu. Est prus probàbile chi sa presèntzia de sa morte si produat in sas oras isbianculidas de una cunvalescèntzia longa, chi non cando sa frebba ti colorit sas càvanas e t'ischintiddat de gherra sos ogros.

B'at males chi faghent contra a s'òmine una gherra muda sena aparèntzia de dolore: in sos mùsculos suos, o in sas intragnas suas, o in sa madassa delicada de sos nèrvios suos, unu mundu de èsseres acanidos cun tìrria traballat a sa ruina lenta de sos elementos vitales. S'organismu de s'òmine si faghet irritabile, e, cada die de prus summissu a sas fortzas ostiles de sa Natura, andat decandende finas chi in s'ànima sua intrant sas tènebras de sa morte. S'impressione benit a èssere gasi reale comente chi una parte de s'òmine si esseret pudrighende, morta in mesu de s'àtera carre bia, e nos faghet pensare a s'Osiride de Sekhem, chi mentras àrtziat su bratzu deretu in s'atu de su semenadore, mantenet su bratzu de manca inùtile e malefatu, cuadu in sas fascas istrintas de sa mùmmia.

Mantene sa salute che unu pòsidu imponderabile, non petzi pro èssere cundizione de sa santidade e una fonte de sas delitzias prus umanas, ma finas pro cunservare sas fortzas vitales, chi ant a mantènnere sa sustàntzia tua in s'immortalidade prena, e chi est sa virtude originària de sa natura sua. Ca si nono sa vida tua at a iscùrrere tenebrosa e sena ideales, e as a tènnere a consolu sa fùria demoniaca de sas fortzas tuas in gherra eterna.

S'amore est dispositzione irresistibile de s'èssere nostru, gasi chi totu sas edades de s'òmine tenent sa prus vitalidade intensa in s'amore issoro. Amende sa mama, amende sa mugere, amende sos figios, sa vida nostra est prena, e sa natura sua est immortale. Si est possibile a bìvere sena bìvere, custu depet èssere cando s'amore nos abandonat. Assèntzia de amore diat èssere tando assèntzia de vida, dae in ue benit, carchi bia, chi persones disingannadas in sos amores issoro intendant sa gana de mòrrere.

Sa presèntzia efetiva de sa morte non si produet in sas ànimas esaltadas pro s'amore triunfante. S'amore pro sas fèminas, s'amore pro sa pàtria, s'amore pro Deus, dant a s'èssere innamoradu, ogni amore in forma diferente, una lege de cuntemplatzione chi li presentat sas cosas fuidoras comente si in issas esseret in trasparèntzia sa sustàntzia eterna. Mentras durat s'amore, s'amante si manifestat distacadu dae sas formas contingentes, e non ca est cambiada in s'ispìritu suo s'interpretarzione de sas cosas, ma ca sos sentidos suos non sunt in cunditzones de las interpretare. Pro custu, ca s'ànima sua no l'ant amada mai, Beethoven leat sas misèrias humanas a una ponderatzione portentosa.

Gasi, si cheres bìvere in manera immortale sa vida, li depes dare s'amore chi bramatu, a su coro tuo, e in custu as a èssere fidele a sa Natura e in su matessi tempus discipulu suo, ca est universale in s'amare. S'òmine chi si faghet cussiente de sa terra dat, cun s'amore suo, unu sentidu a s'amore insensibile de sas cosas, e custa trascendèntzia in s'operare francu faghet sa natura immortale de sa matessi vida nostra. Pone totu su sàmbene de su coro tuo in sa luta, e faghe-ti un'amore dignu de sa nobiltade reale tua. Ca si nono as a bìvere che unu mortu, e in s'ànima tua si b'ant a pònnere bermes de pudrigadura.

Figura-ti su chi diat èssere su destinu tuo si dias dispònnere de sa vida tua, e pro canto issa duret, sena pèrdere unu pensamentu de s'energia corporale e ispirituale tua, sena sessare de prodùere totu sos efetos chi in potenzialidade fiant in s'èssere tuo: comente s'àrbore cando sas naes, sas fròngias, sos froes e sa frùtora fiant in su primu sèmene. Una borta chi ti ses figuradu su chi diat èssere su destinu tuo, pensa a su chi de a beru at a èssere, bidu sa misèria de sas atziones tuas e sa preitza, sa cobardia e sa falta de ideales de s'operare tuo.

Duncas, su chi andat dae unu destinù a s'àteru rapresentat sa parte de sa morte in s'esistèntzia tua.

Sas atziones nòbiles chi fiant in te e sunt abarradas in s'umbra de su no èssere, sos malos passos chi podias adde-retzare e as lassadu isviare sena piedade: millu su dàtziu chi pagas a sa morte mentras bives, e su chi t'at a amargare cun dolore implacàbile sas ùrtimas oras de sa vida tua. Già lu bides si est manna sa podestade tua chi dae tie ebbia dipendet de illonghiare o de incurtzare, de gosare a prenu o de non gosare, custu pòsidu de immortalidade chi est a disponimentu in cada ora de su destinù tuo.

Est fàula sa presèntzia de sa morte in s'ispìritu nostru. S'òmine chi narat fàulas si negat a sa delìtzia cuncreta de s'esistèntzia, e lassat in parte sua un'umbra vana. Si deo òpero in manera immortale, at a pòdere èssere vanidade de vanidades sa vida mea, ma pro me at a èssere una realidade de realidades prena. Como, si deo naro fàulas, sa sola cosa reale est sa fàula mea. Intzurpadu apo a àere tèssidu una beste de mortu, mancari ermosa, e, imboligadu in issa, apo a vagare in sas umbras! Mostra su petus tuo e s'ànima tua a sa beridade e totu sas oras tuas ant a èssere pro tene.

Sa fàula, in totu sas formas e grados suos, siat chi siat paràula, siat chi siat òpera, siat chi siat intentzione, faghet malassortada s'esistèntzia, ca l'amargat cun sa presèntzia de sa morte. Una paràula faulàrgia at a lassare semper in s'ànima una losa a su no èssere suo. S'intentzione faulàrgia pùdrigat su frutu de sa beridade. S'òpera faulàrgia faghet chi sa vida mea non currat cun megus.

Abaidade a su malassortadu chi s'est cojuadu sena amare sa fèmina sua. Mancari, cun su dinari de issa s'at fatu unu se-purcru de pompa vana pro s'esistèntzia sua. Cada atu suo est

una faula noa: faula sos basos, faula sos figios. Isse puru, che a sos àteros, aiat pòdidu assagiare sas oras de ternura ìntima; li fiat pràghidu finas, torrende a domo istracu dae sa batàllia, a ascurtare paràulas calmas de amore. Ma su coro suo at a bìvere in nostalgia perpètua, e in dae in antis de sos àteros l'at a rosigare su remordimentu de sa trampa vile sua. Cantos bi nd'at, de custos, chi andant peri su mundu càrrigos cun sa carena issoro a coddu, sena un'alenu de vida!

B'at bermes de sa terra chi non podent afrontare sa beridade, comente si abaidende-la fiant a ogros apertos fache a sa roda alluta de su Sole. Sunt ànimas privadas de sa dignidade umana, chi narant fàulas pro dimorare in sa tristura issoro, comente si esseret su reposu de s'esistèntzia issoro. S'istrasinant in terra sena atenzione, cun movimentos inùtiles, paràulas inùtiles, intentziones inùtiles; vùtimas eternas de sa casualidade, incapatzes de peruna nòbile sorte, estràneos a sa vida reale, colant su tempus chirchende s'ispriçazione de su fallimentu issoro cun su resonare intritzadu e istèrile de s'ànima issoro.

Sa cobardia est un'àtera fintzione iscura de sa morte. Milla sa Natura presentende a s'òmine su frùture savoridu suo chi paret creadu pro su gosu carrale e ispirituale suo; milla sa sotziedade umana, chi si ponet in caminu de sas atziones prus nòbiles e li oferit su làuru de sa glòria; milla sa fèmina ermosa chi colat e si l'intregat in sa mirada crara e dultze de sos ogros suos; ma su cobardu non tenet sa balentia e sas oras colant invanu e sas atziones no atuadas nde faghent cùrrere a bòidu su destinu suo.

Su cobardu est che a cuddas prantas prenas prenas de fròngias chi non giughent a si formare e abarrant ispinas. E de prus, sa pranta, carchi bia, ponet totu s'eroismu suo in

unu bellu frore, e pro custu fròngias suas meda abarrant sena linfa. Ma s'òmine cobardu est che una pranta chi faghet ispinas sena frores, e tando bivet in s'anneu perpètuu de sas oras coladas ma non bìvidas. Si sa fèmina ti proponet s'amore suo, tene sa balentia de l'istrìnghere in sos bratzos tuos; non lasses sos frutos de sa Natura; cando sa sotziedade umana t'ofèrit su làuru de sa glòria, regolle totu sa balentia de su coro tuo e lea-lu a s'istante.

Mi', cumpàngiu dultze, comente sos òmines non bivimus totu sas oras de sa vida nostra e comente provocamus cun sa malasorte nostra, a s'ispissu meda, sa presèntzia efetiva de sa morte in s'ispìritu nostru. Meda de sos chi non si podent acunnortare de sa durada curtza de s'esistèntzia umana, non ponent cuidadu de bìvere sa vida chi ant tentu, sena cumprèndere chi non diant tènner mai sas bramas bastantes pro prenare totu un'eternidade. Non b'at nudda in su mundu foras de su podere de su mundu, e est prus potente sa sustàntzia nostra chi totu sas creatziones de sa fantasia.

Si prenamus cun costàntzia de realidade totu sas potenzialidades de sa vida nostra, no amus a lassare filadura dae in ue colet s'idea de sa morte, e gasi, non de arribbare a s'ora de s'ùrtimu suspìriu sena anneos graves, amus a divagare a intro de sas delìtzias immortales etotu mentras abarrat crara sa cussèntzia nostra.

Sa morte austera

CAPITULU VII

Como chi s'ispiritu nostru s'est preparadu ammaniende custu ùrtimu libru¹⁹, amus a faeddare selenos de sa morte austera. Unu podet pensare, isballiende, chi sas ideas meas a pitzu de sa sustàntzia umana e de su cuntzetu de s'immortalidade mi diant giùghere a nde catzare dae su pensamentu su fatu inevitabile de sa morte comente fenòmenu naturale de transcendèntzia relativa meda.

Gasi comente sa presèntzia efetiva de sa morte est una limitatzione de s'immortalidade umana, s'isfortzu pro ismentigare su pensamentu de sa morte diat cuntribuire a fàghere ignòbile e miserabile sa vida nostra. Pensa·bi bene, ànima mea, a su chi est sa morte, a s'importu terribile de sa morte: pro issa agabbant totu sas relatziones chi su pensamentu tuo de òmine est capatze de pensare, e si segat sa cadena de sos sentimentos chi tue ses intendende.

Sos òmines ant imbentadu trampas dultzes pro nos agiuare a cuntzepire sa morte che a una liberatzione: sos teòlogos ant presentadu comente matèria de fide sa realidade de una vida benidora, in ue sa morte non diat èssere àtera cosa si non unu trapassu dae custa vida terrena a s'àtera vida, ultraterrena. Ma deo non pòngio aficu in sas fortzas fraigadoras de sos teòlogos, e mi l'imito a mesurare cun measuras humanas. S'esperientzia mea, operende subra de su patrimoniu comunu de totu sos òmines, mi permitit de isperare chi su

19) Òrtimu de sos chimbe chi formant *La vida austera*. [n.d.t.]

corpus meu s'at a torrare a prùere posca de sa morte; però, ne in sa mecànica de sa connoschètzia, ne in su depòsitu portentosu de sa sièntzia, b'agato nudda de positivu chi m'orientet in cunfrontu de su chi at a èssere s'ispiritu meu a pustis chi s'agabbet s'ùnica vida chi mi potzo immaginare cun sas ainas de s'immaginazione mea.

S'òrdine de sas relatziones corporales e ispirituales chi incruimus in su cuntzetu de vida umana, gasi comente in s'esperientzia nostra lu podimus cunsiderare, tenet tando unu cumintzu in sa nàschida e un'agabbu in sa morte. Nudda de su chi imparamus cun sos sentidos nostros podet variare su cuntzetu de sa vida, e cando calicunu si la cheret rapresentarse eterna la nùdrigat de atributos chi apartenet pro su prus a sa limitazione nostra. E est chi in s'ànima nostra non b'at àtera cuntzetzione de sa vida chi cudda bìvida dae nois de a beru, tantu chi cudda immaginada comente eterna, o est una negatzione trista, o est in sustàntzia idèntica a cudda chi bivimus. S'èssere finidu non podet tènnere idea de s'infinidu, ca essende comente est s'ideatzione unu modu tzircustanziale de s'èssere, candu s'èssere diat tènnere un'idea de s'infinidu tando diat colare pro unu modu infinidu, e gasi si fàghere finidu un'àtera borta cando agabbat s'ideatzione.

Si a pustis de sa vida presente b'at un'àtera vida, no est cosa chi si potzat ne afirmare nen negare in su campu serradu de sas cuntzetziones e esperientzias umanas, ca siat a l'afirmare siat a lu negare diat impreare una potenzialidade o calidade de ideatzione umanamente incuntzepibiles. E comente a s'affirmazione cartesiana *penso, duncas esisto* currispondet sa negatzione *no existit pro me totu su chi non potzo cuntzepire*, dae custu benit chi sa morte siat su tèrmine umanamente reale de sa vida, essende chi est impossibile de nde pensare

un'àtera; pro nois custu cheret nàrrere chi un'àtera non bi podet èssere.

Comente òmines de sentidu e de virtude, depimus cunsiderare sa morte comente sa fine de s'esistèntzia nostra, sena nos ingannare nen nos addiviare. Ma si, abaidende-la gasi, sa morte est càusa de unu dolore terribile, no amus a tènnere nobiltade mègius pro sa vida nostra chi sa de nos opònnere in modu dighu a custu dolore mannu. Millu su prèmiu mègius de sa virtude chi fortificat s'òmine contra a su dolore de sa morte. Milla inoghe sa chi deo muto morte austera: cudda de s'òmine chi non timet, e, fortificadu a intro suo dae sa pràtica de sas virtudes umanas, mantenet sa dignidade de sa vida finas a s'ùrtimu suspiru suo.

No lu bidides s'òmine austeru, chi est totu beridade, comente bivet e comente morit cun nobiltade firma? Pro isse totu sas cosas tenent unu sentidu e totu sos movimentos una brama ìntima. In cada atu de s'òmine bidet unu significadu, e dae chi li benit una multiplicatzione istraordinària gasi manna de sas fortzas vitales chi nche colant su l'ìmite de sas aspiratziones umanas. Deo no isco comente fàghere a cumprèndere prus craru su pensamentu meu. Sos òmines ant creadu, ant formadu totu paris, unu pòsidu de bramas e de isperas chi constituit su cuntenuutu màssimu de s'esistèntzia, e cun issu prenanat sa cuntzetzione sua de immortalidade. Una bia esauridu cuddu pòsidu, sa vida immortale diat torrare relatzione sena sentidu, ca non si cumprèndet umanamente sa persistèntzia de su chi giai est agabbadu. Tando, pro prenanare un'eternidade, bi fiat bisòngiu de vidas immortales meda, o, a la nàrrere bene, una sutzessione indefinida de vidas immortales. Agabbada una nde diat cumintzare un'àtera, e totu issas, cadauna a contu suo, diant isfrutare su cuntenuutu màssimu de

esistèntzia, pro prenare s'immortalidade nostra immaginària e vana.

Ma deo naro chi in sa vida de s'òmine austeru totu sas cosas tenent unu sentidu, e totu sos movimentos una brama ìntima, ca essende totu issa una beridade pura, non b'ant energias ispèrdidas in s'atzione sua, ne oras sena traballu, nen custu sonnu funestu o istrachidùdine chi nos dormit s'ispìritu. Dae inoghe benit chi in isse si multiplichent in manera imponderàbile sas potenzialidades postas a su disponimentu comunu de sos òmines, e gasi est como in sa màrtzia sua a sa rota crara de su destinu suo, contat, a totora, cun fortzas vitales superiores a su chi pro como constituet su cuntenutu màssimu de s'esistèntzia umana. Millu su chi, in su balente deretu e puru, sustenet sa dignidade de sa vida, custu de prus chi irràdiat che unu lugore de s'ànima sua, e lu sutraet a sa timòria de sa morte; de sa matessi manera chi no la diamus timere mancu nois si diamus arribbare a realizare, in su caminu de s'esistèntzia nostra, su mundu de relatziones chi alimentamus su cuntzetu umanu de immortalidade.

B'at comente un'ambitzione de bìvere chi est manna e ammiràbile in sa gioventude, poderosa e ampra in sa maduresa, e chi mènquat meda a manu chi unu si faghet betzu, finas chi a sos ùrtimos de su cadruddùmene benit a èssere gasi mìsera chi diat pòdere intrare in una sola de sas oras coladas de amore. Pro custu cando unu est giòvanu e intendet arribbende sa morte l'intendet prus amarga e tràgica chi no unu betzu, non pro su tempus promissu de vida chi si l'incurtzat, ma pro sa pèrdua de un'ambitzione prus manna e ammiràbile chi sa de su betzu. Comente lu potzo nàrrere prus craru galu, custu pensamentu?

Si su giòvanu chi istat a puntu de mòrrere diat pòdere

illonghiare sa vida sua finas a sa prus betzesa extrema, est cosa segura chi diat cunvèrtere in pòsidu de s'esperientzia sua medas de sas isperàntzias chi tantu li dispraghet de non pòdere realizzare. Ma custu pòsidu de esperientzias bìvidas non rapresentat sa diferèntzia chi andat dae s'ambitzione de bìvere in su giòvanu a s'ambitzione de bìvere in su betzu. Est finas possibile chi s'òmine arribbet a èssere betzu cadruddu sena connòschere s'amore de sa fèmina nen su de sos figios, sena gosare mai su benessere chi donat sa richesa, sena soddisfaghère in nudda sa passione de sa glòria, ne assagiare peruna de sas prus delìtzias puras terrenas. E pro custu s'ambitzione sua de bìvere at a èssere sa de unu betzu, e, postu a cara a sa morte, no at a intèndere s'anneu mannu de sa sorte bisada e non realizzata.

Sa timòria niedda de sa morte, tando, est prus a prestu in relatzione cun sa potenzialidade nostra de atuare sas passiones de sa vida chi cun sa mannesa de s'òpera realizzata, e finas cun sa bona sorte de sa frutu suo. Deo timo sa morte cun totu sa fortza de sos trintasete annos meos, comente su betzu la timet cun sa paga energia de sas manos tremende, de su coro inseguru e de s'inteligèntzia istasida.

Si totus diamus mòrrere de betzesa, s'ispètzie umana diat pèrdere una parte manna de s'afannu suo a s'immortalidade. Pensade a sa morte de carchi òmine mannu chi siat arribbaddu a una betzesa extrema. Cuddu fogu divinu de sa prima gioventude, cudda fortza trasinadora de sa gioventude, cudda boluntade creadora de sos annos maduros, fiant isvanidos dae tempus meda, lassende su ròsiga-ròsiga de una memòria romàntica. S'ànima non daiat illusiones noas, nen su coro bramaiat impresas noas. Un'aizu de sole pro sa pòvera carena frita, e un'aizu de amore dae sos nebodeddos: milla totu s'am-

bitzione de su betzu gloriosu. No ammentades cuddas paràulas lèghidas in su libru de sos Res? Como chi su re Davide fiat betzu, l'ammuntaiant totu de bestires, però non si callentaiat. Pro custu sos tzeracos l'ant naradu: – Buscade-li una pitzinna vèrgine a su segnore meu, chi si pòngiat in dae in antis de su re e l'ammuntet e dormat a costàgiu suo, e gasi s'at a callentare su segnore re meu –. E ant chircadu una pitzinna ermosa pro totu su logu de Israele e ant agatadu a Abisag Sunamita, e nche l'ant leada a su re. E sa pitzinna fiat ermosa, e callentaiat su re e lu serbiat; ma su re no l'at connota mai.

S'esistèntzia ispirituale illàngiat e su coro s'isfròngiat, sas ancas mancant in su caminu, e su corpus non cheret carres savoridas, nen gosat a pasare in su letu. Sas allegrias e sas penas sunt dultzes, e una nèula fine fine ammunat sas cosas e sas ànimas, mentras s'eco de su mundu s'illargat a pagu a pagu. Si sas òperas agabbadas sunt mannas, s'umbra de su Faust o sa mirada càndida de Beatritze, o s'alenu de sa pàtria rinaschente si nde leant sos telos de s'anneu. Ite importat si su bratzu non movet prus s'ispada? Ite importat chi sa pinna no agatet sas antigas paràulas de vida fecunda, si issas, sas figias amadas, bos inghiriant su letu?

Deo apo intesu sa gente de bidda bantende sa morte de un'òmine chi fiat mortu de betzesa: – Ite morte dultze! – narraiant –. Est agabbadu che una lughe chi si nch'istudat –. In sa cara reposada, sena rastru perunu de dolore, si l'est pintadu unu sorrisu lèbiu. E, a pustis de mòvere sa mirada bidrosa pro s'ùrtima esperièntzia de su mundu, si l'est furriadu chietu su tzugru.

Ista-ti forte, coro giòvanu de su petus meu. Si cando so malàidu timo sa morte, cun sa cobardia de sas oras pèrdidas, de sas miradas malas, de sas paràulas faulàrgias, de sos passos

male fatos, ista·ti forte, coro giòvanu de su petus meu. Caminamus cun balentia a chirru de sa santidade, cuidamus sa meravìgia portentosa de su corpus nostru, e semper disigiamus un'idealidade prus arta. Chi sas atziones nostras siant intensas e poderosas finas a lassare esauridu su pòsidu de s'esistèntzia umana. E gasi, no ismentighende mai chi depimus mòrrere, nch'amus a torrare in segus s'immàgine de sa morte, e cando bèngiat s'ora nostra l'amus a abaidare bene bene, cun balentia tranchilla. Ca totu sas potenzialidades vitales nde tenent birgòngia de sa timòria nostra de sa morte.

Benassortadu su chi arribbat a una betzesa longa, e sentit chi su coro li pedit su reposu eternu. Cando chèrgias manifestare sos sentimentos prus bellos pro sa persone istimada, amigu meu, àugura·li una betzesa longa. Però àugura·li finas un'esistèntzia prena de òperas poderosas e de sentidu profundu. E pro tene, ascurta custa boghe de bonesa chi essit dae intro de su coro tuo e chi mai trampat, ca sas òperas tuas ant a vibrare a intro tuo, e in s'eco de sa vibratzione issoro b'as a intèndere su giuditziu finale de sa vida tua.

Sa morte austera

CAPITULU VIII

Cumintzende a iscrìere un'òpera a subra de sa vida austera mi proponiat de fàghere un'ispricatzione de sos usos prus sanos, ponende-bi totu s'esperientzia de sa vida mea a servìtziu de un'investigatzione empìrica ebbia a subra de sa cunduta umana. Custa òpera, cumintzada in una crisi de piedade filiale, depiat agabbare cun una relatzione de sa morte de babbu meu.

Carchi ispeculatzione aviada a deduire, dae una lege de retitùdine chi intendia bia in su coro meu, unu cuntenutu ispirituale de sa vida mea, sena m'istesiare dae su mètodu francamente empìricu, m'ant istesiadu dae su libru sentzillu sentzillu fatu cun esemprios pro s'edificatzione morale mea e de sos chi mi diant lèghere. Como no at a resurtare su bastante giustificada sa relatzione chi deo matessi mi fia promìtidu, però, si non bi pòngio custu esempru mi diat pàrrere chi faltat in su libru sa pàgina de austeridade prus profunda.

Apo chircadu de traballare semper a subra de matèrias bias, e non mi nche so istesiadu mai, in s'andela de s'investigatzione mea, dae sas virtudes chi cuncurrent pro sas prus manifestatziones ispirituales cumplexas de s'òmine. E in custu mi nche so istesiadu, cun cussèntzia prena, dae sas fràigos iscientìficos, in ue finas su prus firmu a èssere contra a su realismu s'isfortzat de fàghere a mancu de totu su chi, in su sugetu, abarrat a foras de sas facultades intelletivas. A posta apo lassadu chi s'amore, s'entusiasmu, sa repulsione, s'òdiu,

su terrore, s'isperàntzia e totu sas impèllidas e passiones de s'òmine intrarent liberas in sa cuntzetzione e in s'execuzione de su libru, in manera chi esseret òpera bia e de fiantza. E millu chi b'est galu su coronamentu, sa descritzione piedosa e sentzilla; si evochende un'ammentu gasi tristu non m'at a faltare sa balentia de su sentimentu, noghende a sa continèntzia digna e nòbile de su èssere prenu de gioventude e de vida.

S'existèntzia de Babbu fiat istada longa, ùmile e trabaladora. Su caràtere suo fiat de un'energia segura, in s'orizonte limitadu de un'inteligèntzia cultivada pagu. Dae giòvanu meda, sa boluntade imprendidora de sos mannos de domo sua, l'aiat afidadu s'impresa de andare dae una bidda a s'àtera bendende ghisu, in caminadas longas a caddu de àinu e de mulu, a de note. Custu at afortidu su podere suo de defensa, e deo ammento tres o bator passos de sa vida sua manifestende totu s'irritazione sua cun un'atitudine terribile de a beru, ca l'aiant postu in dae in antis de una domanda ingiusta.

In su pedraghe de s'ànima sua bi depiat èssere una religiosidade forte e agiunmai incussiente. Finas a s'ùrtima ora si fiat ammentende de unas cantas definitziones de su catechismu imparadu in sa crèsia de bidda. Ma isse non praticaiat sos sacramentos ne ascurtaiat missa, nen teniat fide in sos preideros, nen fiat interessadu meda a sos dogmas primordiales de sa religione catòlica. Una die, cunfidende-si misteriosu, m'aiat naradu chi pro isse Deus fiat su Sole. Però manteniati una fide enèrgica e profunda in sos sinnos chi arribbaiat a cuntzepire comente partes de unu prestìgiu iscuru o fornta divina. Cando bidiati un'òmine cun su male caducu, li naraiati a s'origra un'orazione istrana chi cumintzaiati gosi: *Cristos est nàschidu, Cristos est mortu, Cristos est resuscitadu...* E fiat de

bìdere sa mirada furiosa de sos ogros suos, pro si cumbìnchere chi su malàidu diat sanare.

Babbu pensaiat de bìvere pro annos meda, e custu in-fluiat intimamente in sa dispositzione de s'esistèntzia sua. Cando intendiat narende chi un'òmine fiat mortu a sessanta annos, li dispraghiat chi fiat mortu gasi giòvanu. Pro sas impresas suas contaiat unu tempus longu meda, e, finas si no fiat preitzosu, nch'istesiaiat sas atziones detzisivas; ma cando fiat detzisu o cando li tocaiant sa dignidade o chircaiant de l'assustare, s'atzione sua fiat segura e lestra che unu rajù. Custa fide in una betzesa longa lu faghiat gelosamente previdente, e daiat una continèntzia nòbile a sa vida sua, ispresa dae sa s'umiltade incurbada chi caraterizat sos bintos.

Sas notas prus bivas de s'ànima sua fiant sa rudesa e s'austeridade. S'òdiu e s'amore brotaiant in manera ingènua dae su petus suo, sena si umbrare nen si commòvere cun s'iscusa cobarda, nen sa fintzione traitora, nen sa bonesa ipòcrita, nen sa sensualidade impura. Forsis non daiat basos a sa figia morta a tres annos, ma nde sentiat gasi a fundu sa morte chi, posca de baranta annos, nde faeddaiat galu cun sos ogros lughende. De isse cunservo sa cuntzetzione austera de sa vida, comentè dae mama mi benit sa poesia de su coro meu; tantu chi, si carchi borta diat intèndere menguare sos sentimentos meos retos chi sunt sa roca de su caràtere meu, s'ammentu suo imponente e adoradu mi diat torrare a su caminu de sa virtude umana.

Tando fiat betzu de prus de setanta annos, e s'ingenniaiat galu in fainas ùmiles pro otènnere unu pòsidu nou. Su sentimentu poderosu de sa vida patriarcale, agabbada cun sa famìllia de orìgine, no l'aiat lassadu finas a mi bìdere in una domo indipendente e mea. Finas si isse puru aiat abbandò-

nadu sa domo antiga de sos mannos suos, non podiat sufrire chi deo ammainaiat un'àtera mesa pro mugere e figios meos. Carchi corda si depiat èssere segada in s'arpa de su coro suo, e in sos ogros si li bidiat una malinconia amarga.

Sa fortza sua fiat giai minimende lestra dae tempus meda, cando, pesende-si unu mangianu, s'est abbigiadu chi sa limba si l'imboligaiat in buca e chi totu unu costàgiu de sa carena sua si li cancaraiat. Pro prus de un'annu, s'atzidente l'aiat rëndidu, contra a sa boluntade sua indomàbile de durare, e in custu tempus, su caràtere enèrgicu suo s'arboraiat in fùrias de machiore, chi li faghiant chircare un'ispada betza pro s'agiutare in sas impresas immaginàrias suas de giustìtzia. No est chi perdiat mai su sentidu: s'arrennegaiat contra a sas cosas e sas persones chi li fuiant dae su cumandu.

Dae tantu in tantu resaiat, in sas oras de mudimene e de soledade, resaiat cun boghe iscura, e li praghiat a istare a sa sola in su nudda suo. Mentras istaiat gasi, non s'abbigiai de nois, chi mai l'àimus intesu cudda boghe, fissa sa mirada in carchi immàgine interiore, violentende sa limba, chi no li sighiat s'intentzione, ponende totu sos sentidos in s'intensidade de sa preghiera. Deo no isco nàrrere de àtera manera si nono chi assuconaiat a intèndere cuddu sonu iscuru artziende-si poderosu in su cugione prus apartadu de sa domo.

Pro ite cuddu òmine resaiat gasi? Isse chi non podiat bìdere a sos prèideros, chi non teniat interessu in sas tzerimònias de cultu, chi colaiat annos e annos sena exteriorizare nudda nudda de sentimentos religiosos, dae ite li beniat cudda boluntade profunda de s'iscurtare sa boghe in su nudda suo? In sa cara sua non si bidiat nen s'umbra de unu pentimentu, e in sas paràulas chi li cumprendiamus non si bidiat mancu su propòsitu prus lèbiu de unu càmbiu de pensare. De seguru

chi in isse no aiat cambiadu in nudda su sentimentu austere de sa vida sua: cada ora tenet s'atzione sua, e s'atzione sua de resare non fiat diferente dae sas àteras, ne irrusciaiat dae una funtana prus pura, ma dae sa funtana unica e inesauribile de s'èssere, chi como si nch'andaiat in oratziones, comente in àteru tempus curriat in cantos de gioventude e in paràulas de amore.

Sas fùrias de machiore menguaiant e un'ammoddimentu sentimentale s'impossessaiat de su coro suo, chi finas a tando aiat istugiadu, a suta de una coratza agreste e tosta, su pòsidu de sas teneresas suas prus puras. A cada momentu pranghiat sena consolu, siat de allegria siat de tristura, ammoddigadu dae sa mala sorte sua, e usende sas làgrimas comente s'ùrtima arma cunservada a servìtziu de sa boluntade.

Deo apo connotu òmines e fèminas chi, in su frore de sa gioventude, teniant s'ànima pudrigada de bramas suitzidas. Totu su chi podiat vitziare, pervertire o corrumpere agataiat in issos una vocatzione naturale. Su màndigu chi prus lis prahiat fiat su chi lis faghiat prus male, s'abitùdine chi sighiant cun prus amore fiat sa chi minaiat de prus sa fide in sa virtude issoro. Fiant sos adoradores eternos de su male, sos chi suspirant pro totu su chi sa natura non podet faghene sena si distrùere, sos chi colant sas oras acarados a s'ispèrrumu de sa morte, e intendent sa vertìgine de sas atziones rafinadas e impuras.

E est custu su chi deo bido comente prus ammirabile in sa vida ùmile de Babbu. In sa mentalidade sua sentzilla non b'intraiat nudda chi esseret contràriu a s'esistèntzia, e in sa morale austera de su coro suo non teniant su prestìgiu prus lèbiu sas bramas suitzidas nen su rinunziare chietu. Malàidu de guta, cancaradu de ancas e de bratzos, riduidu a non pòde-

re usare sa limba e a dudare de sos sentidos suos, batalliaiat galu pro si cuidare e fiat atentu a non si faghère àteru male e moviat sa mirada cun energia dominadora e s'isfortziait pro influire aizu in s'esistèntzia de sa mugere e de sos figios.

Millu su pro ite apo detzisu de faeddare de sa morte sua, in custu libru de sa morte austera. Deo cheria arribbare a m'ispogiare dae totu s'influèntzia familiare e sentimentale, cun s'intentu de leare esempriu dae sa dignidade chi at postu in su sustentamentu de sa vida, a subra de sa massa morende de sa carena sua. Pro prus de un'annu est duradu cuddu carchidare, cudda luta afannosa niedda e tràgica, sena respiru, contra a sa morte, sena de si ghetare mai a terra, che a su gladiadore fertu in s'arena, chi nen s'intregat ma nen pesat unu tzunchiu de piedade.

S'ùrtima note chi at tentu sa fortza de nos cramare, deo fiat giai a curtzu suo, cando sa malattia traitora l'aiat dadu un'istocada mortale. Si m'est aferradu a palas pro nde lu falare dae su letu, comente chi diat chèrrere fuire. A cada minutu cambiaiat de intentu, sena ischire bastante bene su chi pediat, cun un'inchietùdine e una trèmula frenèticos. In sa cara sua s'ispantu non lassaiat logu a su prànghere. Sos mùsculos si prighizonaiant pro prànghere, però in sos ogros su terrore faghiat torrare in segus sas làgrimas. Su burtzu l'andaiat a sàrtios e curriat, e in s'intentu lestru de s'atzione inconstante e disisperada casi si bidiat s'espressione de un'instintu tenebroso a curtzu a su trànsitu fatale. Cando sunt bènnidos Mama e frade meu, pariat chi sas ùrtimas fortzas lu fiant abbandonende e, giai sena una mirada de amore, amus intesu chi fiat resende: «*Santa Maria, Mama de Deus... como e in s'ora de sa morte nostra...*».

Sa luta fiat agabbada. S'òmine si fiat disponende pro si

presentare in dae in antis de cuddu ideale divinu, gasi profundu e cordiale, chi persistiat cando giai aiat pèrdidu in s'ànima s'ammentu de totu sos amores terrinos... *Santa Maria, Mama de Deus...* Duas dies e duas notes l'est durada cudda agonia terribile de su nudda suo, cun sa mirada fissa e bidriosa, sena connòschere a nemos. A sa prima si faghiat fortza a subra de su letu e sa boghe murmutosa s'intendiat. Fiat una boghe isorrogada e tràgica, inalteràbile e dura, chi sonaiat che a su corfu de matzocu de sa fatalidade.

Prus a tardu sas paràulas si fiant fatas confusas, e sa note in fatu si cumprendiant petzi pro s'atzentu. Però s'orazione brotatiat galu intrea, che òrdine de un'ispiritu chi l'abarraiati petzi pro custu in sa carre moribunda, dae in ue cada rastu de àtera vida morale giai fiat isparidu. Cando lu cramaìamus galu moviat sa mirada a chirru nostru, però sena sinnu perunu de inteligèntzia o de amore. Petzi su nudda, cun cudda Santa Maria e cuddu *Deus*, fiant abarrende che momentos curtzos de fortza vitale in s'ànima sua, cando s'immàgine de sa mugere e de sos figios aiant agabbadu de li rapresentare un'ammentu santu.

S'incràs sa màchina de su corpus, disposta forsis dae una betzesa longa, sighiat batalliende, ma s'assupare suo non s'assimigliaiat nudda a su chi nois li naramus pro vida umana. Sos ogros si li fiant serrados, sos mùsculos de sa cara s'apranaiant moddes a subra de sos ossos, e sas lavras avantziaiant in atitùdine imperiosa e istrana. Sa conca e sos bratzos e sas ancas faghiant dae tantu in tantu movimentos automàticos, sena resone ne intentu ispirituale perunu. Unu nùmeru mannu de funtziones, chi appartenent a sos organismos bios, sighiant realizende·si in sa carre fritta de cuddu èssere chi fiat istadu Babbu.

Millu s'ùrtimu esempru de una vida forte e austera, co-

lada in presèntzia de un'ideale internu, fide sentzilla sentzilla de unu coro ùmile, chi perduraiat cando sas ùrtimas fortzas corporales si perdiant in sas profundidades de sa carre. Ca nois, chi pranghìamus totu a inghìriu de su letu, bidìamus comente moviat sas lavras cun s'intentzione de resare, e ascurtàiamus su sonu inarticuladu chi si fiat reduida sa boghe chi pro tantos annos aiat sonadu veneràbile in su coro nostru.

Unu suore fritu si li fiat postu in sa cara, e su sorrogu de su petus suo nos mustraiat sos ùrtimos afogos. Non b'aiat prus remèdiu: li umidaìamus sas lavras cun su cordiale de sos moribundos, e pro s'ùrtima bia galu unu denghe de sa buca e unu sonu lèbiu nos at fatu a cumprèndere chi fiat resende: «... *in s'ora de sa morte...*».

Làgrimas meas, làgrimas dultzes, lassade-mi nàrrere. Iste-siade-bos piedosos, ammentos tèneros de comente dare isfogu a su dolore nostru, cando, inghiriadu dae sos chi prus l'istimaian, nos at mandadu s'ùrtimu alenu suo. Comente chi esseret assagende un'ite de bufare rànchidu, sa buca si l'est aperta malastrosa e su tzugru si nche l'est comente intradu in su petus. Làgrimas meas, làgrimas dultzes, lassade-mi contare de sa nobiltade de sa morte sua, comente chi esseret faeddende de sa morte de un'istràngiu, e non traighide sa piedade de figiu, ca non perdat balore s'esempru artu de austeridade firma chi so oferende a sos òmines pro su consolu issoro.

Millu su mòrrere onestu e nòbile. S'idea de immortalidade non fiat, in babbu meu, una relazione lògica de su pensamentu, una categoria intelletuale chi diat pòdere deduire dae cale si siat sistema filosòficu o religiosu, ma un'atributu vitale de sa sustàntzia sua, comente l'est su nuscù in sas rosas bias de sos giardinus nostros. Dae inoghe beniat sa fidelidade terribile de su nudda suo, cuddu tìtulu de nobiltade ispirituale

chi no l'at abandonadu mai, cudda invocatzione tràgica a sa Divinidadade pro lu tènnere contu in s'ora de sa morte.

In s'ora de sa morte, chi no est pro mòrrere, trànsitu iscuru e indefinibile chi in s'ànima sentzilla sua si depiat presentare che trapassu inevitabile, in ue sa *Santa Maria, Mama de Deus*, li podiat serbire de agiudu, non pro l'istraviare su dolore chi giai no l'intendiat, ma pro cudda cosa chi diat bènnere posca de sa morte, a su cumintzare s'immortalidade incuntzepibile. E como cumprendo sa balentia de sa virtude sua, cudda cuntzetzione de sa vida austera e grave, amargada in modu gasi dultze dae s'ideale chi fiat istadu de a beru de a beru consustantziale cun issa e l'at liberadu de sa presèntzia efetiva de sa morte, finas a s'ora de s'ùrtimu àlidu.

Su libru agabbat. Si in custas pàginas b'agatas, cumpàngiu dultze, s'impressione de sentimentos a caristia ìntimos, ismèntiga·los e perdona·los. Deo non t'apo chertu faeddare de fòrmulas astratas, cuntzepidas cun s'ambizione de imbestigare sa beridade iscientifica. Pensende petzi chi ses un'òmine che a mie, chi tenes un'inteligèntzia pro pensare e unu coro pro intèndere, t'apo faeddadu cun cordialidade, cun totu sas potèntzialidades de s'ànima mea, e mi cunsìdero ditzosu si agabbende su libru meu t'intendes prus seguru in sa bonesa tua, o as acraradu, mancari siat cun una lughita lèbia lèbia, sa rota de su destinu tuo chi in antis fiat tenebrosa²⁰.

20) Segundu Joan Coromines, una nota autògrafa posta in s'originale narat: «*Agabbada custa parte de su libru a sas 10 de note de su 17 de maju de su 1908*». [n.d.t.]

Sa morte austera

NOTA BIO-BIBLIOGRÀFICA¹

Pere Coromines i Montanya (Bartzellona, 6 de maju de su 1870 - Buenos Aires, 1ª die de nadale de su 1939), iscritore, politicu, economista e avocadu. Figiu de unu bangàrgiu chi fiat finas acordadore de pianos, imbetzes de sighire in sos afàrios de famiglia Pere Coromines at fatu s'universidade pro si laureare in Deretu. Est intradu a pustis in su *Partidu Republicanu Tzentralista* e est istadu redatore de *La República*, e, cun su pseudònimu de *El Moro Muza*, difendiat su republicanismu autonomista e de manca.

Dae su puntu de bista culturale fiat de sos nùcleos literarios e intelletuales de su Modernismu e comente politicu fiat semper prus interessadu e a curtzu de s'operaismu e de s'anarchismu. Pro custu est istadu unu de sos divulgadores de s'òpera de Henrik Ibsen in Catalugna e, mescamente cun sa collaboratzione a sa rivista *Ciencia Social*, difendiat s'importu de sa cultura e de s'educatzione anàrchica.

In su 1896, però, sa vida sua est istada avolotada meda, difatis l'aiant acusadu de èssere de sos chi aiant fatu s'atentadu anàrchicu de sa prufessione de su Corpus Domini, in Bartzellona, chi aiat fatu mortos meda. S'acusa aiat pedidu sa cundenna a morte ma, pro more de sa fama sua, sa cundenna est istada a 8 annos cambiados, s'annu in fatu, in su disterru.

Posca de un'amnistia est andadu a Madrid pro si dotorare in Deretu, e in cudda tzitade at iscritu s'autobiografia *Les*

1) Cuidada dae ALS

presons imaginàries (1899) e at connotu a Celestina Vigneaux i Cibils, diretora de un'iscola pro sa piseddina; posca de si cojuare in su 1902 ant tentu oto figios e, in mesu de issos, non podimus non mentovare a Joan, filòlogu catalanu, pro sos istùdios fundamentales suos a pitzu de sa limba catalana.

In su 1903 intrat a traballare in su Munitzìpiu de Bartzellona comente dirigente de su setore finantziàriu. Partèzipat a su fundamentu de s'Istitut d'Estudis Catalans (1907). In su 1908 publicat *La vida austera*, istùdiu filosòficu de interesse mannu chi at tentu rieditziones deretu e meda. Posca de sas rebellias anàrchicas de Bartzellona de sa Chida tràgica (25 de triulas - 2 de austu de su 1909), chi aiant postu fogu a crèsias e cumbentos, e sa repressione forte de su governu tzentrale cun cundennas a morte ingiustas (sa prus connota sa de su pedagogista democràticu Francesc Ferrer i Guàrdia), a s'ergàstolu e a s'esiliu de gente meda petzi pro su fatu de èssere anàrchicos, Coromines lassat su traballu de su munitzìpiu e si ponet de su totu in polìtica.

Est in su Tzentru Natzionalista Republicanu e nde dirigit s'organu polìticu *El Poble Català* (*Su Pòpulu Catalanu*). In sas eletziones de su 1909 est consigeri in Bartzellona pro s'Esquerra Catalana; posca est istadu deputadu, finas a lassare sa polìtica ativa in su 1916. At sighidu però a publicare e a traballare in setores de prestìgiu mannu, atos intensificados e chircados cun prus vigore in sos annos de sa ditadura de Primo de Rivera (dae su 1923 a su 1930).

Cun sa proclamazione de sa repùblica (1931), torrat in prenu a sa polìtica, comente indipendente de *Esquerra Republicana de Catalunya*, e mantenende semper càrrigas importantes meda e sighende a publicare libros.

Est istadu ministru catalanu de Giustìtzia e Deretu

(24/01/1933-03/01/1934). Semper at tentu càrrigas de importu políticu e culturale, finas in sos annos de sa gherra tzivile (1936-1939).

A sa fine de sa gherra fiat gai in Frantza pro chistiones de salute e, posca de s'esiliare in Argentina, est mortu a pustis de pagus tempus.

A partire dae su 1972 su figiu Joan nd'at cuidadu s'òpera cumpleta e sos diàrios e at chertu chi sa fundatzione in onore suo esseret intitulada a su babbu: "Fundació Pere Coromines".

Sos libros prus connotos de Pere Coromines sunt:

- Les presons imaginàries* (1899);
- La vida austera* (1908);
- Les hores d'amor serenes* (1912);
- El sentimiento de la riqueza en Castilla* (1917);
- Les gràcies de l'Empordà* (1919);
- Cartes d'un visionari* (1921);
- Elogi de la civilització catalana* (1921);
- A recés dels tamarius* (1925);
- Silèn* (1925);
- Jardins de Sant Pol* (1927);
- La mort de Joan Apòstol* (1928);
- Pigmalió* (1928);
- Les llàgrimes de sant Llorenç* (1929);
- Pina, la italiana del dancing* (1933);
- Interpretació del vuit-cents català* (1933);
- Prometeu* (1934);
- El perfecte dandi i altres contes* (1940).

Sa morte austera

Sa morte austera

In sa colletzione “Àndalas”:

- 1) SERGIO ATZENI, *Lèbius nci passamus in sa terra*;
- 2) PERE COROMINES, *Sa morte austera*;
- 3) JOHANN WOLFGANG VON GOETHE, *Sos patimentos de unu giòvanu*;
- 4) MIGUEL DE UNAMUNO Y JUGO, *Nèbida*.